

Pazo de Oca

Estudo Xenealóxico e Heráldico

José M. Bértolo Ballesteros e Luís M. Ferro Pego

A uns 14 quilómetros de A Estrada e preto do río Ulla atopamos na parroquia de San Estevo de Oca un dos pazos mellor conservados de Galicia, o magnífico *pazo de Oca*, declarado Monumento Histórico-Artístico por real decreto (BOE, 24-3-1982) e chamado o "*Versalles galego*" pola importancia dos seus xardíns.

Situados diante da extensa praza de Oca, impresionáanos un conxunto arquitectónico con personalidade propia e sen parangóns, formado polas fachadas principais do palacio coa súa torre maciza e a igrexa-capela unida ao pazo por un arquitectónico pasadizo de espléndido balaústre.

Pasando pola rúa que está á beira da praza chegamos fronte a entrada principal do pazo. Un camiño empedrado, que se bifurca á dereita, lévanos cara ao cruceiro coas imaxes do Crucificado e da Dolorosa, outro camiño á esquerda lévanos directamente á igrexa, e seguindo de fronte imos á entrada principal do palacio. Intramuros temos un recinto amurallado no que se acha un conxunto de edificios, xardíns, hortos e prados, que de xeito harmónico sufriron unha serie de transformacións ao longo do tempo. Ten tamén un entorno agroforestal formado pola *Fraga da Cerrada*, *Carballeira de Ouriles* e os prados de *Subatán* e *Badoucos*, regados polos ríos Boo e Mao, que serven de contrapunto á intervención humana.

Pazo de Oca

O PALACIO.

A maior parte do frontal do pazo fíxose a partir de 1701 baixo o patrocinio de Andrés de Gaioso¹ Ozores e Sotomayor e a súa dona Constanza Arias de Ulloa. Trátase dun edificio de dúas plantas, no que destaca a entrada principal con balconada no piso superior. A cada lado ábrense tres amplas ventás na parte inferior que se corresponden con outras rachadas no piso superior, das que a do medio ten balcón. E na parte dereita érguese unha torre ameada de planta cadrada de grosos muros, que no exterior ten un oco nas dúas plantas inferiores e dúas na planta superior, mentres que no interior ten unha escaleira de pedra para subir á segunda planta a partir da cal se pode subir polo exterior até as ameas que a coroan. Nas ameas catro mastros coas bandeiras de España, Galicia e as dos Gayoso e Camarasa ondean cando está no pazo algunha persoa da familia propietaria. Unha cornixa baixo as ameas e apoiada en grandes ménsulas adornan a torre que tamén ten cara á praza un escudo pétreo coas armas de Andrés Gaioso e da súa muller Constanza Arias (os escudos coméntanse ao falar dos seus propietarios).

A obra continuouna o seu fillo Fernando Gayoso Ozores Sotomayor facendo entre outras a capela, galería, dormitorios e cocíña, gastando máis de 16.000 ducados segundo confesa

1 E así como aparecen escritos os apelidos na súa época. Posteriormente aparece como "Gayoso".

no testamento que fixo por el a súa muller. Na ala sur do palacio sobre o último perpiaño don Fernando mandou colocar un brazo esculpido en pedra cunha man sinalando cara o Este e unha inscrición que di “Prosiga 1746”, pois o plan moi ambicioso consistiría en continuar o edificio ata pechar un patio cadrado no seu interior, que foi o que se fixo pero con construcións secundarias e de menor porte. Non obstante hai que sinalar que a ala norte do pazo tamén pertence á primeira época, se ben só se chegou a facer a primeira planta.

Prosiga 1746

En novembro de 1751 ao facer inventario do pazo (ARG 1336/66)² trala morte de Fernando Gayoso noméanse todas as dependencias de que consta dito pazo: cuarto da torre no primeiro e segundo piso, salón grande, tres dormitorios ao saír do salón, antesala ou cuarto de entrada, cuarto do reloxo, outro cuarto cara vendaval xunto ao do reloxo, cuarto da galería (cara á horta), cuarto da obra nova ou dos señores, dormitorio das señoritas, e no piso baixo estaba o dormitorio das criadas, a dos paxes, o cuarto da roupa branca, o cuarto novo do gabinete e tres cuartos da mordomía, o cuarto novo baixo o gabinete, o

2 Arquivo do Reino de Galicia (Real Audiencia). A Coruña.

cuarto da torre vella ou torriña, as cortes para os cabalos, cociña, despensa da cociña, soto debaixo da cociña e ante-cociña, patio, soto e tullas debaixo da torre, o cuarto e soto dos “truques” (onde tiñan a mesa de billar e accesorios), bodega, cuarto da leña, miradoiro da horta, casa dos muíños así como a capela nova coa súa sancristía.

E cando se fai outro inventario en marzo de 1765 (ARG 1336/66) trala morte Francisco Javier Gayoso, menciónanse outras dependencias menores: dúas cortes para cabalos e mulas, outra para gando vacún, outra “*la antigua*” e separada do palacio onde teñen tres “*cochinillos de indias*”, outra para ovellas, outra para “*cerdosos*”, un galiñeiro onde tiñan pavos reais, gansos, parrulos e galiñas e galos, un pombal e outra corte onde tiñan a palla.

Segundo ambos inventarios as distintas estancias, todas moi ben amobladas, estaban adornadas con grande cantidade de cadros con retratos de membros da familia -dos que aínda se conservan algúns, como veremos-, do rei e da raíña, así como con imaxes de santos.

Vista aérea do pazo de Oca

Seguramente sobre os anos 1785-90 en tempos de *Domingo Gayoso de los Cobos* o corpo principal foi ampliado duplicando a súa superficie, sobre a que logo Manuel Fernández de Henestrosa a finais do s. XIX reconstruíu a galería, escaleira principal e a escaleira de medio punto que accede á entreplanta. Esta galería, que podemos admirar desde o xardín interior, posúe dez ventás acristaladas, separadas por estreitas pilastras, e descansa sobre cinco arcos de pedra sobre grosos piares.

Durante a república o 6 de agosto de 1934 tivo lugar un desgraciado accidente con motivo da visita ao pazo duns congresistas, pois cedeu unha viga do salón da torre do homenaxe, morreu unha persoa e houbo corenta e oito feridos. Con posterioridade substituíuse a estrutura de madeira por unha de formigón.

Faro de Vigo

Nos últimos anos a Fundación Casa Ducal de Medinaceli está a ter diversas actuacións de mantemento, conservación e acondicionamento tanto no pazo como nos seus xardíns recuperando así para todos os visitantes esta xoia estradense.

Nos anos 2012-13 rebaixouse o nivel da praza deixando á vista a base do pazo, dos arcos e da capela-igreja así como todos os chanzos do cruceiro.

O acceso ao interior realízase a través dunha portada singular de pedra, baixo un gran balcón de ferro, que dá a un amplo vestíbulo, con dúas portadas renacentistas unha a cada lado cos escudos dos Neira e dos Luaces, que dan unha ao salón das tullas e a outra a dependencias de traballo e almacén.

Portada principal

E noutra estancia saíndo cara os xardíns podemos admirar á esquerda un gran banco pétreo rematado por dous escudos ovalados e ao timbre coroa de marqués, e *a dereita* unhas escaleiras que nos levan ao piso superior, onde en primeiro lugar está o *salón de armas*, pois nel se poden ver espadas, un mosquetón (con chave de chispa), pistolas, un casco de ferro e outras armas, e que está adornado cunha cadeira de transporte sobre andas así como con diversos retratos dos séculos XVII a XIX, a saber, do conde de Ribadavia, de Gonzalo Neira e da súa muller María Pardiñas, de Frai Juan Arias Ozores, de Constanza Arias e dos marqueses de Camarasa don Jacobo Gayoso de los Cobos e Téllez de Girón e da súa muller Ana María de Sevilla.

Baltasar C. Sarmiento de Mendoza, conde de Ribadavia, 1662

Logo atravesando o salón dos Continentes pasamos ao salón vermello ou dos escudos, pois está adornado con diversos reposteiros, coas armas familiares e no salón seguinte sobre o teito un fermoso escudo policromado coas armas de Fernando Gayoso e da súa muller Mª Josefa de los Cobos e Bolaño, semellante ao que xa vemos na capela. Nunha esquina o oratorio en honor a san Antonio, coa súa imaxe tallada en madeira, un relicario cun oso de San Ramón Nonato, avogoso das parturentas³, e un estandarte coas armas do pazo, entre outras cousas.

Reliquias de san Ramón. Oratorio de Oca

Os seguintes salóns son o da biblioteca onde sobre a cheminea hai dous escudos, o salón comedor –desde onde se pode saír cara a capela–, unha habitación e un baño, unha impresionante lareira e un segundo comedor máis pequeno.

As dependencias da torre así como todas as da planta baixa están reservadas e non son visitables.

3 Na veciña capela da casa de Silva (Arnois) había no século XVIII-XIX un relicario deste santo, agora desaparecido, polo que quizais se trate do mesmo.

OS XARDÍNS.

Se para Andrés Gayoso e señora a construción do pazo era un signo de ostentación da súa condición señorial baseada no seu poder xurisdiccional e no foro, o xardín era unha peza máis que complementaba esa ostentación, xa que se pasa dun aproveitamento utilitario das terras a un proxecto predominantemente estético e poético.

Constitúese pois un espazo botánico no que no entorno máis inmediato do palacio o xardín é meramente ornamental, pasando logo a un espazo hortícola e medicinal, ata chegar a un espazo agrícola no que as árbores froiteiras, viñado e cereais preceden ao arboredo que está máis afastado do palacio.

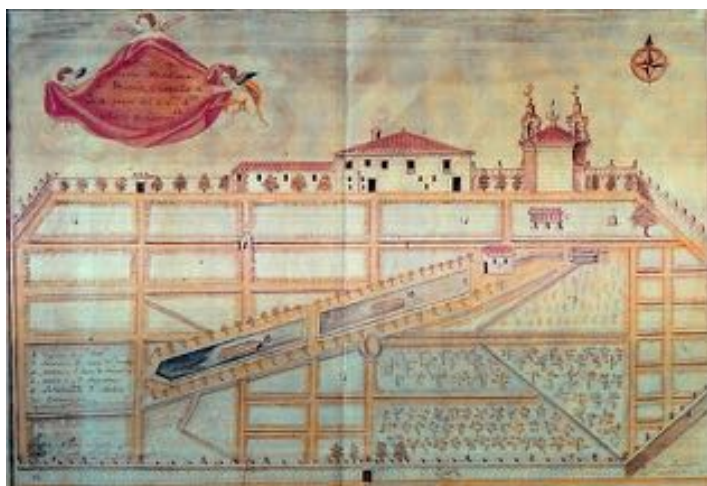
Vista aérea

Nos primeiros tempos neste xardín a carón do palacio predominaba o buxo, situado sobre todo ao longo dos estanques e recortado en formas de cubos ou de ameas. Logo, segundo Martínez Corrocher, *“había plantación de navicol, tirabeques, brécol morado y blanco, cohombros, cebollino, berza gallega, chirivías, fresas, espárragos y veinte hortalizas más. El jardín de Oca fue una hermosísima huerta, delicada y palaciega, con un propósito dual de utilidad y belleza, verdadero ideal dieciochesco. Su dimensión de huerta ornamentada se la proporcionaban los perfiles de plantas medicinales que contorneaban los perfiles de plantas medicinales que contorneaban las plantaciones alimentarias, que eran de romero, santolina, tomillo, salvia, mostaza, hisopo, guardarropas, murta y menta, que*

son cuidadosamente trasquiladas y adornadas a veces con bordados de tomillo, romero, abrótno y hasta de fresas (...) Hubo una gran colección de frutales en Oca, que era un jardín frutal, casi todos cultivados en espaldera, como en la llamada carrera del Espallier, clara deformación de la palabra francesa “espallier”. Así, había parras, perales, manzanos, avellanos, nogales, castaños, pinos, albérechigos, guindos, cerezos, membrillos, melocotoneros, higueras, ciruelos, frutos de la Pasión y, muy especialmente, naranjos y limoneros de los que aún subsisten algunos ejemplares.”

No espazo agrícola e segundo o inventario que se fixo en 1765 recolleuse na horta do pazo -que se traballaba mediante criados, xornaleiros e “a medias”- uns 67 ferrados de trigo, 72 ferrados de maíno, 6 ferrados de fabas, 25 moios e 2 canados e unha ola de viño entre a viña do pazo e a da Ulla, así como algo de liño e froita, mentres que as castañas dos sotos se arrendaron por 20 ferrados de castañas secas.

A súa distribución nestes tempos debía ser semellante á que podemos ver no *Plano de Peinador* de 1805, mandado facer por Joaquín Gayoso de los Cobos e que está colgado nunha parede da cociña-lareira. “*El dibujo reproduce fielmente el jardín de aquel tiempo que, por la muralla enmarcante, la retícula de los paseos, la distribución ordenada de cuadros poligonales, mayormente destinados a cultivos agrícolas, viñedo y maíz; la existencia de un recinto reservado a jardín, la presencia de elementos arquitectónicos (lavadero, molino, estanques y barcas, sistema de canalización, casita-mirador, hórreo, arqueta, escalinatas, etc.) y vegetales (cinturón de boj es y alineaciones arboladas), a pesar de que denota un claro predominio del componente agrícola, deja ver a las claras que el jardín está ya presente*” (Rodríguez Dacal-Izco).

Orthografía exterior meridional de Oca” ou Plano de Peinador, 1805

Outro plano, titulado “Posesión de los Excmos. Sres. Marqueses de San Miguel das Penas», realizado en 1879 en tempos de Ignacio Fernández de Henestrosa e Ortiz de Míoño, mostra unha nova intervención de estilo paisaxista. Froito desa intervención vemos o paseo dos tileiros e o chamado xardín de Vié.

Actualmente o xardín mantense coas directrices dadas polo actual marqués de Camarasa e presidente da Fundación Casa Ducal de Medinaceli, Ignacio de Medina e Fernández de Córdoba, respectando a súa evolución en todos os estilos que con tan formidable harmonía conviven en Oca e conservando o dobre carácter de xardín ornamental e de horta produtiva que tivo sempre na súa dilatada historia.

Para percorrer os xardíns pasamos desde o hall de entrada ao patio principal que ten no centro unha fonte de pedra rodeada de sebes de buxo. Logo, situado nun nivel inferior e separado por unha escaleira de pedra, está o *patio de labor*, onde destacan o hórreo e a porta de saída ao campo, traída desde a torre de Cillobre e rematada por un gran frontón curvo de pedra que alberga un gran escudo coroadado.

No lateral esquerdo do patio de labor hai un pequeno xardín cerrado, formado por un labirinto vexetal, protexido en dous dos seus lados por galerías porticadas que serven de viveiro.

Continuando nese lateral e antes de pasar aos xardíns a través dun portalón vemos una fonte de trazas barrocas que foi escollida por Castelao para una das súas láminas co título de “fonte da marquesiña”.

A continuación dispónse os elementos máis monumentais e característicos deste xardín. O seu ordenamento, disposto sobre unha ampla superficie rectangular, está orixinado polo principal motivo artístico do xardín: a auga, que procede dos ríos Boo e Mao e se recolle nun gran estanque rectangular, e que despois a través de dúas canles, se distribúe por todo o xardín a partir do Lavadoiro, construción de arquitectura popular formada por unha especie de pavillón aberto en todos os seus lados.

Detrás da capela e xunto ao gran estanque hai unas sebes formando as cruces das ordes relixiosas: cruz de Malta, cruz de Calatrava e a cruz de Santiago.

Nesta zona podemos admirar una grande variedade de árbores e plantas, como o cina-momo multifloro, as draceras Wellintonianas, un impresionante *Liriodendron tulipefera*, etc., e entre todas destaca unha *camelia reticulata* declarada monumental pois sobresaíe sobre todas as coñecidas pola súa talla, tanto en altura como perímetro xa que pasa dos 12,50 m. x 1,5 m. e que segundo o experto Von Velde, propietario dos famosos viveiros dese nome, esta camelia sería a máis antiga de Europa.

O estanque superior con forma rectangular ten no seu fronte superior unha ponte erixida sobre arcos de pedra, sobre o que se acha un muíño con dúas rodas onde se ergue un escudo colocado nos últimos anos e que mira cara os estanques.

Muíño

Desde aquí pódese admirar a gran perspectiva acuática e vexetal do estanque, no centro do cal hai unha illa con forma de barca de pedra plantada con hortensias, en cuxa proa se atopa a escultura en pedra do barqueiro, que constitúe a imaxe máis coñecida do Pazo de Oca. Na popa da embarcación outra escultura tamén de pedra representa a un grumete.

Estanque

Este estanque está separado do inferior por unha ponte de pedra, adornado con bancos nos laterais e columnas, sobre as que se situou un emparrado. A auga deita no estanque

inferior a través dun gran cano de auga, que brota da cabeza dunha serpe, que é soportada pola escultura en pedra dun xigante. A forma deste estanque é similar ao superior e ten tamén unha pequena illa central con forma de barca e dúas esculturas en popa e en proa, que representan uns animais soportando uns escudos, seguramente anteriores á realización do estanque.

De forma paralela a ambos estanques dispóñense pequenos xardíns, camiños emparrados e os hortos, que son regados por unha das dúas canles, que parten do estanque superior.

Preto do estanque atópanse dúas fontes, a primeira coñecida como *fonte das troitas* e a segunda como *fonte do monumento*, ambas cun escudo timbrado de coronel coas armas dos Gayoso.

Neste sector destacan unha glorieta con bancos e unha escaleira que da acceso ao Paseo dos Tileiros, enorme extensión de terreo con 150 m. de longo, realizada por Fernández de Henestrosa en 1920 para dedicala a carreiras de cabalos. Os tileiros como conxunto están incluídos no Catálogo de Árbores Senlleiras de Galicia, igual que os buxos que rodean os estanques.

Paseo dos tileiros

A CAPELA.

María de Neira fundou un oratorio en Oca en advocación de San Antonio que dotou o 30 de xuño de 1567 ante San Juan Reimóndez (AHUS) cunha fanega de centeo para dicir catro misas anuais e outra fanega para reparos e ornamentos. En 1714 conseguiuase licenza para celebrar misa neste oratorio, que estaba dentro do pazo, e cando Fernando Gayoso continuou a facer o pazo, cumprindo o desexo de seu pai tamén construíu unha capela e fundou o 14 de novembro de 1751 unha capelanía, sendo el o primeiro patrón.

De tamaño dunha igrexa e suntuosidade barroca, a capela ten una planta de cruz grega, na súa fachada as imaxes de san Antonio e de Santa Bárbara e dous escudos pétreos iguais, así como unha balaustrada sobre a porta principal.

Os seus tres retablos foron contratados por D. Fernando Cancela Varela e Mariño apoderado de D. Fernando Gayoso en 1750 ao mestre Luís Parcero por 8.731 reais (6.708 polo maior e 2.023 polos laterais) e maior parte das imaxes foron realizadas por José Gambino, que o 11 de xullo de 1750 se obrigou a facer 35 figuras, entre as de vulto redondo e os relevos, en 2.675 reais, que estarían feitas en maio de 1.751 e serían revisadas por Fr. Manuel de los Mártires, mestre de obras de Santo Domingo en Santiago e por outra persoa nomeada polo Conde. No contrato con José Gambino, daquela pouco coñecido, seguramente influíu seu pai Jacobo Gambino, xefe da fábrica de papel de Arnois e que vivía en Riobó moi preto do pazo.

De acordo con dito contrato no camarín do medio habíase de colocar a *imaxe de San Antonio* e “*en el segundo cuerpo de arriba ha de llevar un Santísimo Christo y dos historias de ánimas*”, que son as que se atopan no altar do lado do evanxeo.

Porén, entre esculturas e relevos hai un total de trinta e oito imaxes en vez de trinta e cinco conforme o que se especificaba no contrato, polo que hai diversas opinións sobre a verdadeira obra de José Gambino. Opina a doutora en Historia da Arte Milagros Álvaro⁴ –opinión que nós apoiamos– que algunhas imaxes, sobre todo os relevos, son obras do taller e non del, e que a imaxe de *San Antonio*, de grandes proporcións e que ten a seus pés dous anxiños, é foránea, seguramente italiana, mentres que Marica López⁵ cre que todas as esculturas saíron das mans de José Gambino.

4 ALVARO, M. *José Gambino (1719-1772)*, edit. Galaxia, Vigo, 1997.

5 LOPEZ CALDERON, M. *Lenguaje, estilo y modo en la escultura de Francisco de Moure y José Gambino*, edit. Facultade de Xeografía e Historia. Universidade de Santiago de C., 2009. Neste artigo faise unha descrición haxiográfica pormenorizada das imaxes destes retablos, da que somos debedores.

San Antonio

O san Antonio distínguese das imaxes de Gambino en moitos aspectos. A súa postura inclinada e en escorzo polo que se abre un diálogo co neno Xesús e non co espectador –Gambino presenta posturas máis clasicistas–, os pregues amplos do seu traxe talar e sen grecas ou outros adornos dourados que vemos en todos os hábitos das demais imaxes da capela, a valoración das veas nas mans, e mesmo o seu tamaño que excede con moito os hábitos gambinianos, fan pensar unha autoría allea e non de Gambino. Ademais sería moi raro que, despois de conseguir unha imaxe tan perfecta e de tanta sona, non fixera algunha outra imaxe de san Antonio semellante, e sen embargo vemos que as imaxes que fixo de san Antonio por exemplo para o convento de Herbón, o do Carme en Padrón ou para a capela de Mondragón na catedral compostelá ningunha ten o máis mínimo parecido co da capela de Oca.

O retablo maior está presidido, pois, por *san Antonio de Padua*, patrón da capela. Nas fornelas laterais están dun lado *san Francisco de Paula* e sobre el *san Francisco de Asís* mentres que doutro lado vemos a *santa Teresa de Xesús* e a *santo Domingos de Guzmán*. San Francisco de Paula é representado como una persoa moi vella, pois morreu nonaxenariano, vestido co hábito da orde e con sandalias e un báculo na man. San Francisco de Asís tamén viste o hábito da súa orde –de cor gris como era entón habitual– e mira cara á súa man que porta unha cruz.

Retablo Maior

Da outra banda está na fornela inferior a imaxe de *santa Teresa de Xesús*, da orde das carmelitas descalzas. Como foi escritora, ten sobre a súa cabeza unha pomba, representación do Espírito Santo que a inspiraba, e na man dereita unha pluma e na esquerda un libro.

Na fornela superior, *santo Domingo de Guzmán* con hábito da orde ten un libro nunha man e un báculo rematado en cruz flordelisada, emblema da súa Orde, e a seus pés, un can cunha vela acesa na boca.

Na parte superior do retablo hai tres fornelas. A central acolle unha imaxe da *Inmaculada Concepción*, vestida de branco e azul, cunha coroa de doce estrelas sobre a cabeza e pisando cos seus pés a cabeza dunha serpe a carón dunha media lúa coas puntas cara riba.

E nas fornelas laterais están as imaxes de *san Sebastián*, traspasado nas súas carnes por unhas frechas, e a de *san Roque* con traxe de peregrino e ensinando unha chaga por riba do xeonllo (e en contra do que é habitual, sen can).

Presidindo o conxunto hai un relevo coa imaxe de *Deus Pai* e baixo as fornelas superiores uns relevos, no centro un santo monxe, quizais se trata de *san Bernardo de Claraval* e aos lados outros dous santos, o da esquerda *san Pablo* cun libro e unha espada e o da dereita *san Pedro* cunhas chaves na man.

E na parte inferior, a carón do sagrario, ao lado dereito un relevo de *san Bieito* co seu libro e báculo, e do lado esquerdo *san Brais*, vestido de bispo levándose a man á gorxa en recordo do rapaz que salvou cando tiña unha espiña cravada na gorxa.

Finalmente, hai que mencionar tres pequenas imaxes das virtudes teolóxicas, dispostas en torno ao Sagrario: *Fe*, *Esperanza* e *Caridade*, representadas cos seus atributos usuais, a Fe cun cáliz, a Esperanza cunha áncora e a Caridade cun neno.

O **retablo lateral do Evanxeo** leva presidindo o conxunto un relevo de *Santiago Apóstolo*, no corpo superior un *Santísimo Cristo* e unhas *ánimas do purgatorio* a cada lado, mentres que nas tres fornelas do corpo principal puxéronse as imaxes de *María Dolorosa*, na fornela central, e a *Magdalena* e *san Xoán*, nas laterais.

O *Cristo* ofrece novidades respecto ao que se facía ata entón en Compostela, como é que os brazos se eleven para dar sensación de que está pendurado, o pano que lle tapa está anoado sen corda do lado dereito e colgando sobre o lado esquerdo, e o cabelo, tratado de xeito asimétrico, servíndolle de apoio no lado dereito mentres que doutro lado está recollido cara atrás permitindo ver a súa orella.

Debaixo destas imaxes aparecen varios relevos representando a *Virxe do Carme* e dous xesuítas a cada lado, un, o seu fundador *san Ignacio de Loyola* con sotana negra e manteo e portando na súa man esquerda o libro da Regra, e o outro quizais sexa *san Lois Gonzaga*,

a quen lle faltan os atributos usuais. A *virxe do Carme* é unha talla bastante imperfecta, polo que cremos que está feita por un membro do taller.

O **retablo da Epístola** está dedicado ao mercedario *san Ramón Nonato*, co hábito branco propio da súa orde e sombreiro e muceta púrpuras por ser cardeal, coa custodia do Santísimo Sacramento na man dereita e a palma de martirio con dúas coroas na esquerda.

Retablo Evanxeo e Retablo Epístola

A seu lado está a imaxe de *san Xosé* cunha vara de flores, acompañado do neno Xesús camiñando a seu carón, e ao outro lado na fornela esquerda a imaxe de *san Fernando*, rei de Castela e León, con vestiduras rexias e cunha espada nunha man e a esfera do mundo baixo una cruz na outra.

Na parte superior preside o retablo desde a fornela central a imaxe do apóstolo das Indias, o xesuíta *san Francisco Xavier*, cun libro aberto na man esquerda e unha palma de martirio na outra. Cúmrese así en parte o desexo testamentario de don Andrés Gayoso -o pai de don Fernando- de colocar no retablo principal “*al patriarca san José con el niño, san Joaquín y santa Ana y los que en de ellos se pueden acomodar excepto san Javier, que*

es mi intención colocarlo en un lateral al lado de la epístola. Y en otro al del evangelio a Nuestra Señora de la Soledad...”(AHUS⁶, Protocolos Simón Rodríguez, ano 1733).

A ambos lados áchanse os relevos do arcanxo *san Miguel* e do *Anxo Custodio*, e presidiendo o conxunto a imaxe de *san Andrés* coa súa cruz en forma de X e un libro na outra.

Baixo o conxunto hai outros tres relevos que representan a *santa Bárbara*, na parte central, cunha palma de martirio na man e a seu carón unha torre, e a ambos lados *santa Lucía* que ademais da palma leva nun prato os seus ollos, e *santa Catarina* que porta a espada con que foi degolada e ten a seus pés a cabeza do emperador Maxencio.

Todo este conxunto danos idea dos santos obxecto de devoción a mediados do século XVIII polo menos entre a xente nobre do momento.

José Gambino e o seu fillo Tomás acudiron a Oca tamén en decembro de 1751 trala morte de Fernando Gayoso, nomeados como peritos para avaliar os obxectos artísticos da igrexa e mencionan os tres altares, a lámpada de latón e bronce co seu vidro colgada dunha cadea de ferro, seis candelabros, etc.

Estaba tamén na capela unha imaxe de San Antonio –agora no oratorio do pazo- que se saca o día de festa en procesión e que cremos obra de *Diego de Sande*, escultor natural de Noia, a quen Andrés Gaioso Ila tiña encargado en 1724 (AHUS. Protocolos Simón Rdez.), e da que en 1751 se di que ten “*una diadema y un ramo de azucenas de plata, además de una capa de griseta con su hilo de plata*”.

San Antonio. Diego de Sande

6 Arquivo Histórico Universitario de Santiago.

OS SARCÓFAGOS.

Dentro da capela e en cada un dos brazos hai uns sarcófagos de pedra que foron traídos de Xobre (Poboa do Caramiñal). Un pertence a *Esteban de Junqueras* e o outro á súa muller *Teresa Vázquez de Sotomayor* e a súa filla *Teresa de Junqueras*. Foi Teresa xunto co seu home Ares Pardo das Mariñas quen fundou os morgados Parga-Cillobre e Xunqueiras (*segundo veremos* máis adiante).

Do lado do evanxeo está o sepulcro de Esteban: un cabaleiro xacente, con dous escudos de traza gótica na parte frontal, rodeados dunha coroa de loureiro cada un, coas armas dos JUNQUERA: un feixe de xuncos atados cunha cinta; dos SOTOMAYOR, faixas xaqueladas separadas cada dúas por un cinguidor; dos ISORNA, cuartelado, con cinco cintos con fibela; dos ALDAO-CAHARINO, cinco flores de lis; e dos MARÍÑAS, ondas.

Esteban de Junqueras

O cabaleiro viste armadura completa e sobre ela un corto tabardo, con casco que trae a súa viseira aberta deixando ver o rostro. Os brazos algo flexionados, ten a man esquerda sobre o pomo da espada e a dereita sobre a guarnición da espada. Un anxo de xeonllos cun libro nas mans ao lado esquerdo da cabeza do cabaleiro. Os seus pés descansan sobre un can que torna a cabeza cara ao seu amo.

Unha inscrición rodea o frontal do sarcófago:

AQUÍ YACE ESTEBAN DE JUNQUERAS HIJO DE MARTIN RES. DE JUNQUERAS Y DE D^a. INES GOMEZ DE SOTOMAYOR QUE FALLECIO AL DE HEBRERO.

O sepulcro ao lado da epístola repite os escudos do outro sepulcro. Trátase dunha figura feminina envolta nun amplo manto, coas mans xuntas sobre o peito en actitude pregaria e unha toca na cabeza. Un anxo de xeonllos cun libro nas mans ao lado dereito da cabeza e aos pés un can.

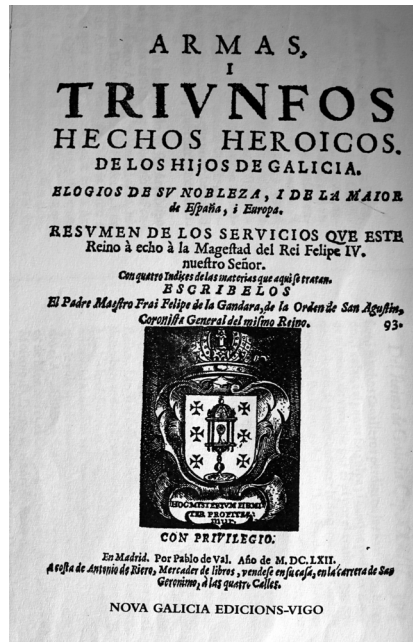
Teresa Vázquez

A inscrición di:

AQUÍ YACE TAREIA VAZQUEZ MUJER QUE FUE DE ESTEBAN DE JUNQUERAS Y Dª TAREIA DE JUNQUERAS SU HIJA DE ELLOS MUJER QUE FUE DE AIRES PARDO DE LAS MARINAS. FALLECIERON TARESA VAZQUEZ EN EL AÑO M.D. E Dª TARESA EN EL AÑO MDXXI AÑOS.

XENEALOXÍA

Segundo o P. Frei Felipe de Gándara, en tempos do rei Pedro de Castela achamos ao cabaleiro **Juan Pérez de Oca**, señor do castelo e terras de Oca. Foi el quen fixo matar ao rei Pedro de Aragón en Zaragoza e foi embaixador do rei de Castela. A primitiva fortaleza de Oca comporíase moi posiblemente de dúas torres unidas por un corpo intermedio todo ameado. Tivo dous fillos: **Suero de Oca** e Álvaro de Oca.

Libro do P. Gándara

Suero de Oca, señor do castelo de Oca, con motivo da sucesión á Coroa de Castela, apoiou ao poderoso arcebispo de Santiago Alonso de Fonseca na causa da princesa Isabel, a futura Isabel *a Católica*, contra o conde de Camiña, D. Pedro Álvarez de Soutomaior, alias “Pedro Madruga”, que era partidario da filla de Henrique IV, Juana a “Beltraneja». Suero combateu en Pontevedra contra o conde a carón do arcebispo de Santiago, do conde de Monterrei, de Diego de Andrade e outros, pero sen éxito. Tras varios episodios Ladrón de Guevara, o enviado do rei, comezou a sospeitar do Mariscal de Galicia, Suero Gómez de Soutomaior, que era primo do conde Camiña e cuñado de Suero de Oca, polo que se pensou que ambos eran da mesma opinión que o conde de Camiña. E así o arcebispo de Santiago Alonso de Fonseca axudado polas tropas do conde de Monterrei, atacou a casa forte de Oca e Suero de Oca sorprendido e sen poder facerlle fronte escapou cara a Ourense, deixando á súa muller e familia na casa entendendo que serían respectadas. Pero non sucedeu así. O arcebispo prendeu a dona *María Gómez de Sotomayor*, que así se chamaba a muller de Suero de Oca, e fíxoa levar a Santiago, onde morreu aos tres días e foi enterrada na Quintana do convento de Santo Domingo con esta lápida:

Aquí Yaze la Noble Señora D. María Gomez
De Sotomayor, Hermana de Suero Gómez
De Sotomayor, Mariscal. Y Mujer de
Suero de Oca, Dios perdone su alma.

Quedouse o arcebispo coas terras e casa de Oca en 1547 e posuínas ata 1564 en que o Papa concedeu abadengos ao Rei Felipe II para que os vendese.

Puido *Suero de Oca* volver ás súas terras pero non quixo e casou en Ourense con *Eugenia de Deza*, filla de Fernando Arias de Deza Varela, señor en Deza, tendo por fillos a Álvaro de Oca e a Elvira de Oca. Os descendentes de Álvaro de Oca, que casou con *María Sarmiento de Ribadeneira* emparentaron coas grandes familias de entón, como coa do conde Lemos e mesmo emparentaron cos da *torre de Guimarei* ao casar en 1617 Juana de Oca con Pedro Mosquera Pimentel, viúvo de Luisa Sarmiento⁷.

MARÍA DE NEIRA.

“En 1586 Felipe II en virtud de breve que tuvo de su Santidad mando nombrar la feligresía de Oca del arzobispo, y en compensación le dio este las alcabalas de Santiago, según celula dada en el Pardo el 5 de noviembre de 1586 siendo arzobispo Velázquez. Y por otra célula en dicho año se dio posesión a María de Neira y a su hijo Juan Neira de Luaces ante Jacome de Esmoris escribano”(AHUS. Casa Ducal de Medinaceli, cd 19). **María de Neira** pagou 199.775 maravedís polas terras coa súa xurisdición e casa de Oca, no que se incluía os beneficios ou padroados de San Cristovo de Remesar e de San Martiño de Riobó. Para iso María subscribiu dúas obrigas por valor de 107.120 maravedís ao xenovés Baltasar Lomelin ante o escribán de Santiago don Juan Rodríguez Moíño *“el beintiocho de junio del pasado año de quisº y ochenta y cinco y en beinte y siete de agosto de quisº ochenta y seis de la venta de la fra. de san esteban doca y otra sobre la venta de la fra. de rriobo que paso ante dcho scrivano en veinte y cuatro de enero de quisº y ochenta y siete”*. (ACS 103/503ss)⁸

María xa coñecía bens as terras de Oca, posto que o 29 de xuño de 1569 recibira do arcebispo de Santiago Gaspar Zúñiga de Avellaneda o foro dun casal e lugar en Oca por 42 ducados e pensión de 20 celemíns de pan mediado (AHUS cd.19)

María de Neira, da que en 1751 había un retrato no pazo de Oca, era filla do rexedor de Santiago don *Juan Douteiro de Neira* e de *Catalina de Vargas*, fundadores da capela da igrexa de Sta. Mª do Camiño. O 22 de setembro de 1541 fixeron vínculo e morgado dos seus bens mediante testamento ante Pedro Fiel escribán de número en Pontevedra. E por ser María neta por liña paterna de *Diego de Neira*, foi ela quen pediu que os seus descendentes levasen o apelido *Neira*.

7 BÉRTOLO, J.M.,-FERRO, L. *La torre de Guimarei (A Estrada)*, Estudios de Genealogía, heráldica y nobiliaria de Galicia, 2012

8 Arquivo Catedralicio de Santiago de Compostela.

Sinatura de María de Neira (ACS)

Tamén tiña María unha tía paterna chamada Inés Fernández de Neira, casada con Gregorio ou Gonzalo de Pígara, pais de *Diego de Neira* (pai de Juan e Pedro de Pigara e Neira), que foi nomeado por María Otero como sucesor, se os seus fillos non tivesen sucesión.

María foi favorecida polo seu pai mediante un vínculo e morgado que fixo en seu favor ante o escribán pontevedrés Pedro Fiel. Pouco despois foi dotada ante o notario Macías Vázquez (AHUS) o 20 de maio de 1543 para casar con *Bartolomé Rodríguez Sarmiento*, fillo do dono da *torre de Guimarei* e rexedor de Pontevedra o licenciado Simón Rodríguez e de Inés Sarmiento de Meira. O dote consistía en 15.000 maravedís de xuro sobre unhas rendas en Pontevedra, 50 cargas de pan pola medida de Pontevedra”y *ahora se usa en Tabeirós*”cos servizos de”*marranas, capones y vino y otras cosas*”, 500 ducados en ouro ou en cartos ou outras prendas, a metade da casa principal en que vivía seu pai e os bens que quedaron da súa nai Catalina de Vargas, se ben seu pai se reservaba o usufruto. Pero por se Juan Otero tiña máis fillos –como así foi- melloraba á súa filla sobre os seus bens gananciais.

Logo foi dotada de novo o 26 de agosto de 1546 para casar co rexedor e comerciante **Gonzalo Otero de Luaces”o mozo”**, que levaba ano e medio viúvo, fillo de *Gonzalo de Luaces”o vello”* e de *Inés de Luaces*.

En efecto, Gonzalo tiña casado primeiro con *Marina Pérez*, filla do rexedor e veciño de Santiago don *Alonso Pérez* e da súa primeira muller *Ginebra Alonso*⁹. Marina fora dotada con 700 ducados ante o notario Pedro Lourenzo de Ben, dos que 300 foron entregados en diñeiro e o resto cunha casa na Quintana ademais do enxoval e vestidos propios de Marina.

9 Xunto cos Abrales tiñan o dereito de presentación do beneficio de Remesar (AHUS, cd 20).

Escudo dos Luaces. Oca

A casa da Quintana foi ampliada por Gonzalo cun vestíbulo, escaleiras, cociña, cheminea francesa e diversas salas, e nela viviu o matrimonio ata a morte de Mariña, vivindo despois nela o pai de Gonzalo. Cando morreu a súa primeira muller, Gonzalo fixo inventario dos seus bens, xa que pertencían aos fillos, que foron dous: *Francisco*, que foi freire da Orde de San Francisco, e *Inés*, monxa en San Paio de Antealtares.

Morreu Marina en decembro de 1544 e cando Gonzalo Luaces pensou en mudar de estado por segunda vez, elixiu a seu sogro Alonso Pérez como titor de Francisco e Inés, polo que deu carta de pago a Gonzalo dos bens que pertencían a seus netos. Alonso morreu a principios de 1558 e ao parecer sen dar conta da súa titoría.

Frei Francisco Luaces, o fillo de Gonzalo, fixo testamento (ARG. 23927/8) no mosteiro dos franciscanos en Salamanca ante o escribán Jerónimo Arnego de Pedrosa o 15 de outubro de 1567. Nel deixa bens a diversas persoas sobre todo parentes, como os seus tíos Diego de la Torre, veciño de Santiago, Catalina Suárez de Santa Cruz, monxa en Belvís, Pedro de Luaces, que vivía na casa da Quintana propiedade de Francisco, e a Antonio das Pereiras a quen, como fora o seu amo de cría, lle deixa medio casar en Ribadulla, pero nomea como herdeira universal a súa madrasta María de Neira.

Agora ben, Alonso Pérez, o primeiro sogro de Gonzalo, casou despois con *Catarina Pérez Vallo*, da que tivo varios fillos:

- 1.- *Antonia Pérez Vallo*, que casou co avogado Gonzalo Regueira Freijomil.
- 2.- *Mayor*, que casou con Rodrigo Yáñez do Campo, veciño de Xanza (Padrón), e que morreu sobre 1580.
- 3.- *Catalina*, que casou con Gabriel López, pais de *Felipa Vallo*, casada con Juan González e pais de Fernando González de Lañas casado en A Coruña.
- 4.- *Antonio*, que casou con Elvira Valladares.
- 5.- *Isabel*, que casou co doutor Mateo Luis de Erbón.
- 6.- *María*, que casou co rexedor Benito González de Villar, pais de Catalina Vallo.

E así, trala morte de frei Francisco a finais de 1570, comezou unha serie de preitos entre María Neira e os descendentes de Alonso Pérez e da súa segunda muller Catalina para dilucidar a herdanza que correspondía a Francisco de Luaces por parte da súa nai e avós. María de Neira non só pide facer partillas dos bens, senón que tamén pide as rendas e froitos que eses bens produciron desde a morte de Alonso Pérez. Os preitos foron moi amplos no tempo e moi custosos, pois a disputa pola herdanza motivou diversos preitos con executorias en Valladolid en 1584 e en 1600. No primeiro deles María Otero confesa que gastou máis de 900 ducados. Un dos últimos preitos sobre esta cuestión rematou en 1613 litigando xa os seus descendentes e saíndo a favor dunha filla de Catalina chamada Antonia Pérez Vallo e en contra de Gonzalo Neira Luaces, polo que lle embargaron diversos bens en San Fins de Bixoi (Bergondo. A Coruña) por valor de 23.888 reais.

A familia Luaces vivía en Santiago de Compostela na parroquia de Santa María do Camiño, onde tiña unha casa na rúa de Casas Reais co seu escudo, se ben estaba afincada na rúa Algalia de Abaixo, transversal da "rúa do Camiño". No solar da Algalia construírase posteriormente o palacio dos marqueses de Amarante.

En dita casa é onde testa e morre Gonzalo de Luaces o 7 de setembro de 1561 o mesmo día en que fixo o testamento ante Macías Vázquez (ARG 1336/66). No testamento mandou que fose enterrado xunto a capela de Santa M^a do Camiño en Santiago, "la cual hizo, fundo y edificio Juan Douteiro vecino y regidor que fue de esta ciudad" e onde estaba enterrado. A capela á que se refire o testamento permanece aínda en pé, construída en estilo gótico oxival tardío. Nos seus primeiros tempos funcionou como sancristía, pero María Otero deixou encargado a seu fillo para que fixera unha sancristía para deixar libre

a capela, deixándolle 100 ducados con este fin se realizaba a obra e 200 ducados se eran os fregueses os que edificaban a sancristía.

Nesta igrexa pode verse formando parte do lousado, a lápida sepulcral de Gonzalo, feita en granito e que conserva unha inscrición en parte repicada, na que pode lerse con certa claridade:

TIAGO:MVRIO A 7DE SET:DE:156[...]
I DE SVA MVGER [...]
[...]IA DE NEIRA
[...] MO

Gonzalo, trala la célula real de 7 de xullo de 1561, tamén fundaba no seu testamento un morgado sobre 150.000 maravedís de xuro que tiña en Noia e Pontevedra, e deixaba poder á súa muller e ao avogado para engadir cláusulas a este morgado que sinalaba como sucesor ao fillo que tiñan en común, Juan de Neira. E así foi como María Neira o 16 de xaneiro de 1562 ante Gonzalo Puñal engadiu a cláusula de que os sucesores tiñan que engadir ao morgado o terzo dos bens libres antes dun ano de ter herdado.

Por outra banda, María levantou o oratorio de San Antonio de Padua no seu pazo de Oca e dotouno en 1567 para que o cura dixera nel catro misas ao ano. Tamén fixo obras no pazo, por iso entrando pola porta principal, no vestíbulo do pazo hai uns escudos de armas, pertencentes a este matrimonio, e que son os máis antigos do pazo. O escudo da dereita, cunha caldeira sobremontada dunha cruz floreteada, armas dos NEIRA, e o da esquerda, unha estrela sobremontada dun crescente ranversado e acompañado de catro estrelas, unha en cada ángulo, armas dos LUACES. En efecto María no seu testamento di que os seus sucesores leven sempre as armas e brasón dos Neira, *“que es una cruz negra con sus cabos de flores de lis, como las cruces de Calatraba, en campo colorado y debajo de ella una caldera”*.

Porta no hall co escudo dos Neira. Oca

Desta época data tamén unha fonte coroada co escudo dos Neira, que se atopa extramuros do pazo pero que pertencía ao pazo ata principios do XX en que foi doada xunto cos terreos en que estaba enclavada a Tomás Paino, administrador do pazo nas primeiras décadas do s. XX, se ben coa servidume de que a auga que manaba continuase cara as instalacións do pazo.

Fonte co escudo dos Neira. Oca

Morreu María o 26 de xaneiro de 1600, día en que o seu fillo Juan pediu que se abrise o testamento que fixo María o 18 de abril de 1594 ante Domingo Cabaleiro, escribán de número e do cabido de Santiago (ARG.5539/56, 1336/66). María pedía no seu testamento ser enterrada na capela da igrexa de Santa María do Camiño, onde estaba enterrado seu pai e seu marido, e que puxeran no sepulcro o seu nome e as súas armas e quitasen as do seu xenro Pedro de Avellaneda, *”pues en ella no se va enterrar”*.

Tamén especifica os bens e as débedas que deixou seu marido e os bens que vincularon seus pais. Os bens de vínculo dos seus pais comprendían:

- 1.500 marabedís do xuro vello mercado a S.M.
- Casa grande na rúa do Camiño, da que a metade llela deu en dote á súa filla Catalina de Vargas e a seu marido Antonio Ozores de Sotomayor, polo que compensaba ao

morgado coa metade da casa da Algalia de Abaixo na que viviu e mercou co seu home Juan de Luaces, xa que este vinculara a outra metade.

- Herdades preto de Noia, Frades (Sibión de Arriba e de Abaixo), San Xurxo de Veá, Santeles, San Paio de Figueroa, San Xoán de Veá, San Breixo de Arcos, Matalobos, Callobre, Meavía, Remesar, Castrovite, San Xiao de Piñeiro, Orazo, Vedra, Santa Cruz e San Mamede de Ribadulla, Sarandón, Lestedo, Piloño, Combarro, etc.
- Casas en Santiago de Compostela (unha en Porta Faxeira, dúas dentro das murallas e nove fóra da cidade).

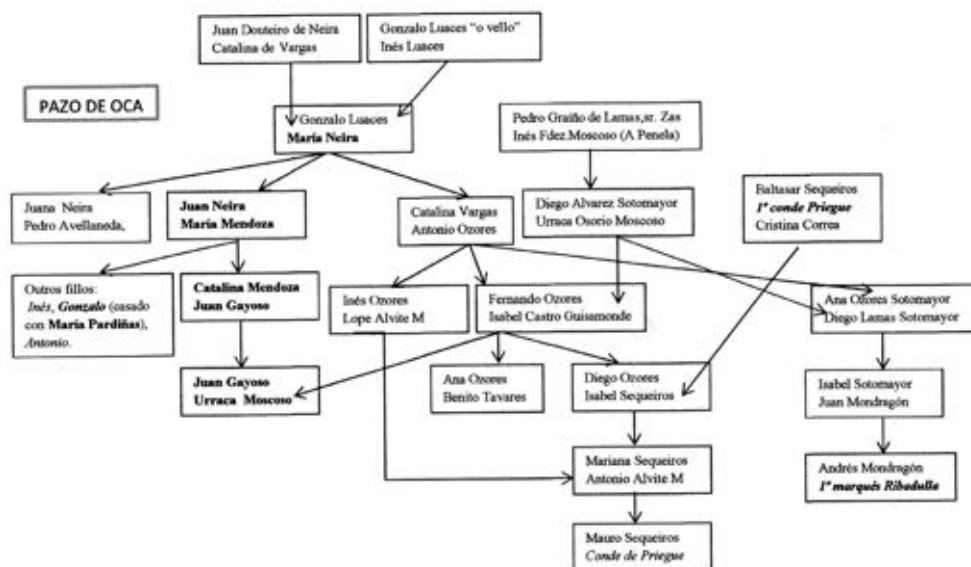

Escudo dos Neira. Xardíns de Oca

María funda un novo morgado no que entra o seu "*Señorío e Casa de Oca*" e no que se incluían os vínculos dos seus pais e os do su marido, deixando fóra os bens que Gonzalo deixou no seu testamento a seu fillo Francisco. Os bens do seu marido eran:

- 100.000 maravedís de xuro en Noia e en Pontevedra.
- 25.000 maravedís de xuro sobre as alcabalas en ambas vilas e que mercaron os dous durante o matrimonio.

Declara como primeiro sucesor a seu fillo Juan e despois deste a seus lexítimos herdeiros, esixindo que levasen os seus apelidos e as armas.

María de Neira e Gonzalo de Luaces tiveron por fillos

1.- Juan Neira de Luaces (que segue)

2.- *Catalina de Vargas*, que foi aleitada por Catalina Rodríguez, segundo o testamento de María de Neira, e que tras ser dotada o 16 de xaneiro de 1575 casou con *Antonio Ozores de Sotomayor*, fillo de *Fernán Yáñez e Soutomaior*¹⁰, veciño de A Garda e señor da torre de Sobrado e da casa de Salcidos, e de *Gimena*, natural de Salamanca (ACS 064/965ss). Antonio foi mordomo do Hospital Real e sobriño de Álvaro Ozores de Soutomaior, clérigo e abade do beneficio de San Lourenzo de Salcidos, na diocese de Tui, quen lle deu como dote cen ducados de renda perpetua, e que, dous días antes de morrer, no seu testamento do 25 de agosto de 1628 ante Pedro de Valdivieso, o nomeou herdeiro do vínculo que fundou en dito testamento (AHUS). Antonio tamén era curmán do 1º conde de Priegue.

Catalina mediante escritura do 17 de decembro de 1574 recibiu como dote de parte da súa nai María de Neira 100.000 maravedís, 50.000 ao casar e o resto en catro anos, pero renunciando aos dereitos que puidera ter sobre outras herdanzas. O dote foi sinalado sobre bens que tiña María en Noia e en Sigrás ("*Sigrás cerca de Coruña*"), así como a metade

10 Fernán Yáñez de Sotomayor, era fillo de Vasco Ozores, señor de Teáns (fillo de Juan Rodríguez de Novaes, o novo, señor de Teáns, e de doña Isabel Rodríguez de Caldas e Sousa) e de doña Ana Páez de Sotomayor

da casa en que vivía María “*saliendo por la puerta del Camino*” en Santiago, con cargo de 2 misas semanais en Santa María do Camiño, onde era freguesa.

Antonio fundou unha capela dedicada a seu santo patrón San Antonio xunto á súa casa de Alcabra (Salvaterra do Miño) en 1598, o mesmo ano en que o matrimonio outorgou testamento ante Gregorio Vázquez escribán compostelán. Tiveron dous fillos:

A) *Fernando Ozores*, “*mayordomo del gran Hospital Real del señor Santiago y cabo de la gente de milicia desta ciudad*” que casou en 1605 con *Isabel de Castro e Guisamonde*, filla de Diego Álvarez de Sotomayor Carballido e de Urraca de Moscoso Bermúdez e Lamas, dona do morgado fundado en 1540 polo seu avó Álvaro Núñez de Lamas¹¹. Foi rexedor e procurador de Santiago, e tamén administrador do Hospital Real, como seu pai e seu irmán Andrés a quen sucedeu no posto. En 1606 o seu pai Antonio foi o patrón do beneficio de Salcidos ata 1614, en que llo cedeu a Fernando, por iso aparece como señor da casa de Sobrada en Salcidos. Foi capitular na Junta del Reino en 1625 e representante do Reino na Corte. E en abril de 1628 pediu ante Bartolomé Giraldez que se lle deixara libre o oficio de rexedor en Santiago para cederllo a seus fillos Diego ou Antonio Ozores, ou ben a Diego de Lamas Sotomayor.

Tiveron polo menos a:

a) *Diego Ozores*, “gentilhombre de Felipe IV”, mordomo do Hospital Real e rexedor e capitular por Santiago na Junta do Reino, que casou por poderes en 1626 con *Isabel Sequeiros Ozores e Sotomayor*, filla do 1º conde de Priegue e capitán don Baltasar Sequeiros Sotomayor e da súa muller Cristina Correa. Diego e Isabel, que faleceu o 5 de xullo de 1658 sendo condesa de Priegue, foron pais de Mariana Sequeiros Ozores que casou co seu primo Antonio Alvite Ozores, fillo de Inés Ozores. Mariana morreu 4 de maio de 1694 con testamento ante Pedro Vázquez deixando por fillos a Mauro e a Diego (que foi bautizado o 2 de abril de 1669).

b) *Ana*, que casou con Benito Tavares de Tavora Castro Quirós e Velasco, sendo pais de Constanza Catalina, Fernando, Micaela Evangelista, Benita e Antonio Félix Tavares Ozores de Sotomayor, o sucesor, que casou con Mariana Josefa Gago de Mendoza Oca e Ordóñez, unha das familias máis destacadas de Pontevedra. En 1728 voltou a unirse esta familia coa de Oca.

11 Álvaro Núñez de Lamas, era fillo Antonio Graíño e de Constanza López de Lamas, que morreu en Zas en 1504, e neto por liña materna de Gonzalo López de Lamas, veciño de Noia, e de Urraca Ares de Señoráns. Álvaro fundou o morgado dos Lamas en Zas en 1540. A pesar de ser solteiro tivo fillos de varias mulleres, se ben deixou como sucesores do seu Morgado aos tres fillos que tivo de Aldara de Zas. O vinculeiro foi Pedro Graíño de Lamas que casou con Inés Fernández Moscoso Bermúdez, filla de Lope Bermúdez de Castro Rioboo, de A Penela e Anllóns, e de Urraca Rodríguez Moscoso, pais de **Urraca Moscoso Bermúdez** ou Osorio de Moscoso.

c) *Andrés*, que foi administrador do Real Hospital.

d) *Antonio*, a quen seu pai ofrece a posibilidade de ser rexedor.

B) *Ana Ozores* que casou, ao mesmo tempo que seu irmán, con *Diego Álvarez Lamas de Sotomayor*; señor da casa de Zas. Diego era irmán de Isabel de Castro, a muller de Fernando, pois ambos eran fillos de Urraca Osorio de Moscoso e de Diego Álvarez de Sotomayor (ACS). Ana outorgou testamento ante Juan Martínez de Cea escribán de S.M. o 4 de outubro de 1658 mellorando á súa neta Juana de Mondragón.

Diego e Ana tiveron na parroquia compostelá de San Miguel dos Agros a seus fillos *José* (19/3/1615), *Diego* (15/2/1624), *María* (13/9/1625) así como a:

a) *Isabel Ozores Sotomayor*; que cun dote de 1500 ducados en cartos e 2000 en rendas casou na parroquia de Salomé en Santiago o 4 de outubro de 1638 con *Juan de Mondragón*, fillo do patrón da capela de N^{ra} Sra. da Piedade da catedral de Santiago don Juan de Mondragón (falecido en 1637) e de *Isabel Abraldes* (1599-1636), filla esta de Diego Galos Feixoo¹² e de Isabel Abraldes Teixeira.

Isabel e Juan foron os pais de once fillos, entre eles *Andrés* (1645-1709), *I marqués de Santa Cruz de Ribadulla*.

b) *Antonio Lamas Sotomayor*; alguacil maior do Santo Oficio, que casou en San Miguel dos Agros o 16 de febreiro de 1637 con *Leonor de Zúñiga e Sotomayor*; natural de Santa Mª de Salceda (Tui), filla de Alonso Correa Ozores e de Ana de Zúñiga Sotomayor, señores da casa de Pegullal, en Salceda, filla esta de Rodrigo Sequeiros Silva e Sotomayor e de Magdalena de Acevedo e Zúñiga, señores da casa de San Tomé de Freixedo (pais do 1° conde de Priegue). Bautizaron a seus fillos en San Miguel dos Agros:

-*Diego Lamas*, bautizado el 2 de decembro de 1637, matriculouse o 1 de outubro de 1652 en Dereito na Universidade de Santiago aproveitando a paga dunha Obra Pía fundada por Frei Francisco Sequeiros, bispo de Quito, o seu tío-avó. Casou con *Mayor Sarmiento de Valladares*, (falecida o 24/7/1704 e testamento ante Juan Camaño) tendo por fillos a José Antonio (4/4/1669) e outros.

- *Francisco Lamas* que, bautizado na parroquia de San Miguel en Santiago o 10 de outubro de 1658, foi colexial de Fonseca e patrón in solidum do beneficio de San Martiño de Oliveira e que casou con María Tomasa Josefa de Caamaño Mosquera e Sotomayor, enlazando así coa familia dos marqueses de Guimarei.

12 Fixo testamento o 29 de xullo de 1609 (ARG. 26118/19) e morreu o 10 de agosto de 1610 sendo sepultado no Colexio do Santus Spiritus. A súa muller, Isabel Abraldes morreu o 28 de abril de 1632 e foi enterrada na capela dos Mondragón na catedral de Santiago.

- Tamén a *Ana* (bautizada o 29/3/1639 tendo por padriños a Juan Mondragón e a Isabel Ozores a súa muller), *Antonio* (6/9/40), *Alonso* (11/3/42), *Baltasar* (3/1/46), *Josefa* (28/3/47), *Francisco* (1/10/48) e *Mª Jacinta* (23/11/50).

c) *Inés Ozores*, que casou co licenciado e rexedor compostelán D. Lope Alvite Mosquera, cabaleiro de San Estevo e falecido o 25 de abril de 1635 en Sta.M^a do Camiño. Foron os pais de *Antonio Alvite Ozores* que ao casar con *Mariana Sequeiros Ozores*, foi conde de Priegue consorte. Antonio Alvite tivo un preito e un convenio co seu primo Juan Gayoso Mendoza, que herdou o señorío de Oca, pola morte de Juan de Neira. Mariana morreu 4 de maio de 1694 con testamento ante Pedro Vázquez deixando por fillos a Mauro, o sucesor, e a Diego Antonio.

3.- *Juana*, filla de María Neira e Gonzalo de Luaces, que foi dotada en 1564 ante o escribán Antonio Rigueira con 5.000 ducados, ao igual que a súa irmá. Casou con D. *Pedro de Avellaneda*, "alcalde y justicia mayor de Santiago" (AHUS.Protoc.Gonzalo Reguera), que seguramente era natural de Peñaranda do Douro —onde está o palacio dos Zúñiga e Avellaneda e o mosteiro ao que foron dúas das súas fillas- e familiar do arcebispo de Santiago Ilmo. Gaspar Zúñiga e Avellaneda. Juana recibira en dote a metade da casa de Santiago en que vivía María Otero, pero trala morte reverteu na súa nai. Juana fixo testamento en 1571 ante Álvaro García. Tiveron varios fillos:

a) *Diego*.

b) *Jerónima*, monxa en San Paio de Antealtares, que foi dotada polo seu irmán con 3.000 maravedís anuais.

c) *María de Avellaneda*, monxa tamén en San Paio, a quen a súa avoa María de Neira Otero lle deixou dez ducados anuais de renda.

d) *Antonia Avellaneda*, monxa no mosteiro de Peñaranda (Burgos).

e) *Isabel Avellaneda*, monxa tamén no mosteiro de Peñaranda.

Juan Neira de Luaces, que primeiro se apelidaba Otero e logo Neira á petición da súa nai, probou a súa fidalguía en Valladolid en 1594. Casou en 1584 con **María de Mendoza**, filla do capitán de infantaría **Pedro Bermúdez de Castro** (morto en xaneiro de 1593) e de *Antonia de Parga*. María era, polo tanto, irmá do capitán Pedro Bermúdez, do clérigo Nuno e do capitán Francisco Bermúdez de Castro, señor do coto de Nogueira en Bergantiños.

As armas de Juan de Neira e da súa esposa María de Mendoza pódense ver no lintel dos portais do pazo sobre os pináculos e ameas, labrados nas dúas caras, que se repiten nos

dous portais de acceso ao xardín desde o exterior do pazo. Isto fai pensar nunha antiga horta, xerme do xardín posterior.

Primeiro pináculo, en campo do escudo unha estrela, sobremontada dun crecente ranversado e acompañado de catro estrelas, unha en casa ángulo dos LUACES. *Primeira ameia*, en campo do escudo, cuartelado en aspa 1 e 4 unha banda cargada dunha cortiza; no 2 letras de *ave maria* e no 3 *gratia plena*, dos MENDOZA. *Segunda ameia*, no campo do escudo unha caldeira, sobremontada dunha cruz floreteada dos NEIRA. *Segundo pináculo*, escudo partido, 1º xaquelado de 3x5 quince pezas, dos BERMUDEZ; 2º seis roeis colocados 3 e 3, dos CASTRO.

Pináculos e ameas con escudos. Oca

Juan morreu en 1608. Os seus fillos foron:

1.-*Inés de Mendoza*, quen, como era habitual, renunciou a todo o seu dereito ao morgado que instituíra seu pai a favor do seu irmán Gonzalo, a cambio de que este cubrise o dote, propinas e o máis necesario para que ela entrase como relixiosa e profesa no convento de Santa Clara a Real de Santiago. Foi dotada con 600 ducados en cartos, unha alfombra, seis toallas e 65 ducados de propinas ante Pedro Díaz Valdivieso. Logo o 28 de xaneiro de 1614 o seu irmán Gonzalo entregou 430 ducados ao mosteiro ante Pedro das Seixas pois ía facer a profesión, declarando que entregaría o resto trala profesión, así como doce ducados anuais e vitalicios que sinalaba no arrendamento dunha casa na rúa do Camiño.

2.- **Gonzalo de Neira e Luaces Bermúdez de Castro** (*a continuación*)

3.- **Catalina** (*que segue*).

4.- *Antonio de Neira e Mendoza*, bautizado o 25 de xuño de 1607 en San Miguel dos Agros, tendo por padriños a Diego Álvarez de Sotomayor e a Inés Ozores de Sotomayor. Foi reitor e colexial do Colexio Maior de Fonseca en Salamanca.

Gonzalo de Neira e Luaces Bermúdez de Castro, señor do coto e casa de Oca, capitán de infantaría, veciño e rexedor de Santiago, do que en 1751 se conservaban dous cadros co seu retrato. Casou con **María Pardiñas Villardefrancos**, señora de Villardefrancos, filla de *García Pardiñas*, señor da fortaleza de Villardefrancos, e da súa muller *María Noguerol*, que fixeron mellora e agregación a favor do seu fillo García Pardiñas o 14 de outubro de 1598.

Gonzalo de Neira e Luaces, 1602 e María Pardiñas, muller de Gonzalo

Os bisavós de María Pardiñas foron García Pardiñas e María Hernández de Cayón que fundaron un vínculo o 30 de maio de 1525 e con cláusula de que os sucesores se chamaran García Pardiñas. O seu fillo e vinculeiro Alonso Gómez de Vilardefrancos tomou posesión do morgado en vida dos seus pais en 1530, seguramente trala súa voda con

María Pereira. Sucedeulle no morgado García Pardiñas que casou con Aldonza de Romay e que morreu no asedio inglés en A Coruña en 1589. A este sucedeulle outro García de Pardiñas, o pai de María, que fixo testamento en Cambrelle o 14 de outubro de 1598 ante Bastián Martínez, morrendo dez días máis tarde. No testamento deixaba como titora dos seus fillos García Pardiñas e María Pardiñas á súa muller María Noguerol pero, se esta casaba, a titora sería a súa avoa Aldonza. En efecto, María Noguerol casou con Baltasar de Pazos Figueroa e Andeiro e tivo por fillo a Gregorio Pazos de Andeiro. Entón fixo unha escritura na que o menor García Pardiñas, nacido en Sofán en 1591, renunciaba ao morgado en favor da súa nai, polo que cando morreu en 1619 se iniciou un preito. O morgado dos García Pardiñas pretendíao Gregorio Pazos como fillo de María Noguerol, pero María Pardiñas, denunciou que seu irmán era menor dos 25 anos cando segundo María Noguerol renunciara ao morgado, ademais de dicir que a escritura fora feita con enganos. E en efecto o preito saíu o 10 de novembro de 1627 a favor de María Pardiñas.

Nos protocolos de 1611 a 1613 de Sebastián de Torres Patiño a maior parte das escrituras son censos e tamén foros e arrendamentos de Gonzalo de Neira Luaces. Hai decenas. Curiosamente nas tapas dos protocolos hai pintadas a man -como se fose un entretemento- os escudos dos Luaces, dos Bermúdez de Castro e dos Gayoso.

María fixo testamento o 2 de marzo de 1633 –segundo o seu home, se ben non ante escribán pois este, chamado Antonio Sánchez Pulleiro, non quixo facelo cando se lle chamou- e deixou ao seu home os seus bens libres e como usufrutuário dos morgados. Pero pouco despois, xa viúvo, tivo que apelar en Valladolid (Caixa 2244,3-7) pois en primeira instancia se lle deu a herdanza de María a seu irmán por parte de nai don Gregorio de Pazos Figueroa, veciño de San Breixo de Oza (Carballo), avogado na Real Audiencia de A Coruña. Gonzalo dixo que a súa muller morrera tendo feito testamento deixándolle os bens libres, polo que se negou a darlle ditos bens e ademais dicía que había familiares máis próximos e polo tanto con máis dereito sobre os morgados dos Villarde francos que Gregorio. E así aparece Francisca de Leyes, viúva de Rodrigo de Figueroa, que contradí a Gregorio. (*Valladolid, Pl.Civís*) Como testemuña do testamento presenta a Diego Lamas Soutomaior –seu curmán-, que di que fixo testamento pero non ante escribán porque “no pudo ser habido”. Tamén foi testemuña Diego Ozores Soutomaior, o mordomo de Gonzalo e outros.

No testamento pedía ser enterrada na capela de don Bernardino Cisneros do mosteiro de San Francisco onde estaba enterrada a súa nai e a súa avoa e que deixaba como usufrutuário de todos os seus bens a seu marido Gonzalo a quen tamén lle deixaba os bens libres, e que cando morrera os bens pasasen a alguén da súa liña.

Gonzalo e María Pardiñas non tiveron fillos lexítimos, aínda que o 4 de xullo de 1627 naceu en Arnois unha nena chamada Juliana, filla de Dominga Batallán, solteira, e de “don Gonzalo de Neira”.

A Gonzalo de Neira Luaces sucedeulle a súa irma: *Catalina de Mendoza*.

Catalina de Mendoza foi confirmada en 1605 na parroquia da Virxe do Camiño en Santiago –daquela recibían a confirmación sendo nenos-. E casou o 8 de agosto de 1626 con **Juan de Gaioso Noguerol e Prado Montenegro** quen deu poder a Jorge Arias Noguerol para levar a cabo a cerimonia. Juan Gaioso era rexedor e alférez maior de Ourense, cabaleiro de Santiago en 1629, fillo de *Alonso de Gaioso Noguerol* e de *Elvira de Prado Montenegro*, e era tataraneto por vía paterna de Juan Gaioso Osorio, señor de Lodeiro, e Teresa Afonsa Noguerol, señora de San Miguel das Penas. E por vía materna neto e de Aldonza de Prado e Deza e de Rodrigo Gato, bisneto de Fernando Ares de Ramuín y Deza e de Elvira de Prado, e tataraneto de Vasco Fernández de Deza y Ramuín e de Berenguela Alonso Temes, señores de Armariz e Ribasdesil.

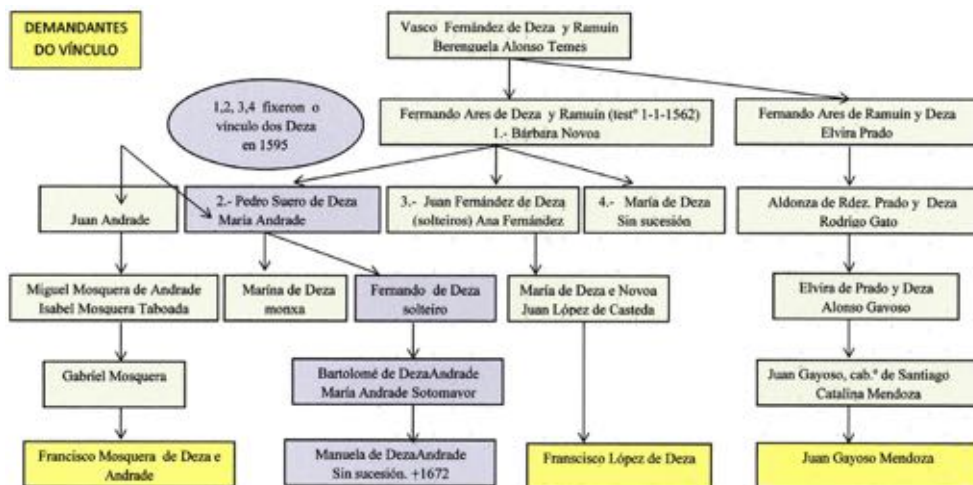
Sobre o apelido Gaioso existe unha lenda familiar sobre a orixe das troitas no seu escudo heráldico. Esta lenda fala dun cabaleiro de San Miguel que foi loitar contra os musulmáns. Di a historia que estando nun campamento fronteirizo, nas vésperas dunha gran batalla, o rei reuniuse a cear con todos os capitáns do seu exército, entre os que se encontraba este cabaleiro. O menú consistía nuns espetos de troitas e durante a comida o rei dixo: de tantas como comedes, tantas me traeredes. O cabaleiro entendeu a mensaxe tan ben, que na seguinte xornada e tras volver do campo de batalla, presentouse na tenda real con tres cabezas de xefes mouros, tantas como troitas comera a noite anterior. De aí as tres troitas que engalanan o escudo. Este cabaleiro lendario logo entroncou cos Gaudioso na Idade Media e as súas troitas engalanaron os escudos das diferentes casas de Gaioso.

En Ervedelo (Ourense) hai unha casa chamada do conde de Amarante e que en 1626 pertencía a Juan Gaioso Noguerol e Prado, cuxos apelidos aparecen no 4º, 2º e 1º cuartel, mentres que no 3º leva as flores de lis e a lenda *Deza avante*, dos Deza.

En efecto, vimos que descende dos Deza, pois seu pai é tataraneto de Vasco Fernández de Deza e Ramuín. E así en 1672 cando morreu sen sucesión Manuela de Deza e Andrade disputaron por un bens de vínculo, fundado pola nora e tres netos de Vasco Fernández de Deza don Juan Gayoso Mendoza -fillo de Juan Gayoso Noguerol-, Gabriel Mosquera e Francisco López de Deza.

Juan herdou o vínculo do seu tío Benito de Prado Montenegro, que estaba casado con Antonia Valcárcel, mediante testamento que fixo na súa casa ante o escribán Pedro Mosquera de Toubes o 17 de febreiro de 1615, morrendo dous días máis tarde (ARG. 9867/59)

E en 1620 o cabido da catedral de Ourense cedeulle a Juan Gaioso o padroado da capela de Santa Mª Magdalena que pertencía a unha antecesora súa, dona Damiana de Salcedo e Mingolla, casada con Jorge Arias Noguerol do consello de S.M. e oidor na Audiencia de Sevilla.

Juan outorgou testamento o 2 de marzo de 1637 ante Antonio González e Catalina o 6 de abril de 1652 ante Juan Pacheco. Fillos de Juan e de Catalina de Mendoza foron:

1.- Elvira Gayoso e Mendoza, bautizada na parroquia de Santa Eufemia-Centro (Ourense) o 1 de setembro de 1627.

2.- Jorge Arias Gayoso e Mendoza, cardeal do cabido de Ourense, que fundou un morgado coas fincas de Meixide, Aroca e Repostería en terras de Ulloa. Tivo unha filla chamada Agustina Arias Gayoso que casou en Oca o 10 de agosto de 1684 co escribán Manuel Montero, fillo de Baltasar Montero e de Marina de Barrio, veciños de Ourense.

3.- Juan de Gayoso e Mendoza. (que segue)

Juan de Gayoso e Mendoza, nacido en Ourense o 16 de maio de 1633. En 1670 era señor de Oca e Loimil, "rexedor e alférez maior por S.M. da cidade de Ourense e de Santiago, residente en Santiago, sucesor nos vínculos e morgados que fincaron de don Gonzalo e don Juan de Neira seus tíos defuntos". Estivo nas guerras de Flandes e Portugal.

"Dentro dos palacios de Oca" asinou moitas obrigacións e foros de terras na zona de Oca ante o escribán Andrés de Nodar, por exemplo, o 6 de agosto de 1670 fixo foro do lugar de Rosendo sito en San Cristovo de Remesar a Juan da Silva familiar do Santo Oficio e á súa muller María de Nodar, veciños de San Xiao de Arnois (tíos de Ánxela Mª Reimóndez, de quen don Juan tivo un fillo).

Juan era patrón de diversas capelanías perpetuas e colativas como a da igrexa de Santiago de Allariz, que fundou D. Jerónimo Pérez de Figueroa, cóengo de Sevilla.

Tamén era patrón da memoria que deixou fundada dona Damiana de Salcedo e Mingolla na capela de Sta. Mª Magdalena da catedral de Ourense, polo que constan diversos cobros de rendas na década dos sesenta e setenta, así por exemplo o 3 de maio de 1673 deu poder ao reitor da Compañía de Xesús de Madrid para cobrar 600 ducados de principal de dita memoria. E unhas salinas en Murcia que pertencían a esta fundación trocounas por outras en Galicia, que en 1689 rendían 62.500 reais anuais, polo que encargou a Juan Valexo Varela familiar do Sto. Oficio para cobralas.

Casou coa súa parente (*ver esquema* páx. 95) **Urraca María de Moscoso Ozores e Sotomayor**, bautizada no Hospital Real de Santiago, filla de *Fernando Ozores de Sotomayor*, administrador do Hospital Real de Santiago, e de *Isabel de Castro*.

Con 40 anos, tivo un fillo de Ángela María Reimóndez¹³, bautizado co nome de *José* o 16 de agosto de 1673, estando “*solteros*” segundo o párroco, aínda que en realidade el estaba casado -xa tiña tres fillos lexítimos, polo menos, e unha nena nacera un mes antes-. Morreu Ángela María poucos días despois, xa que foi enterrada o 30 de dito mes. José, aleitado seguramente no pazo, chegou a ser brigadier e tenente-xeneral de Artillería, e o 23 de xaneiro de 1718 foi nomeado cabaleiro de Calatrava unha vez lexitimado mediante a dispensa papal de Pío XI (AHN *Consejo de Órdenes*). José Gayoso morreu no sitio de Xibraltar o 25 de outubro de 1727 deixando por herdeiro ao rei don Filipe V.

Morreu Juan Gayoso en Santiago o 18 de outubro de 1681, tendo outorgado testamento ante o escribán Domingo Álvarez de Castiñeiras, e dona Urraca, que pertencía á parroquia de San Miguel dos Agros, foi sepultada na capela “*que hizo de sancristía*” na igrexa de N^a Sra. do Camiño o 5 de outubro de 1703. Os seus fillos foron:

1.- *Catalina de Gayoso Ozores de Sotomayor*. Foi bautizada en Ourense (Sta. Eufemia) o 15 de novembro de 1664 tendo por padriños ao licenciado Alonso Morenza e María Figueroa. O 4 de marzo de 1687 foi dotada ante Andrés de Nodar con 44.000 reais (11.000 a contado, 11.000 en prata, e o resto sobre as alcabalas de Santiago e en rendas en Pontevedra) para casar con *Benito Antonio Araújo e Ulloa*, señor da casa de Madarnas (Ourense) e a súa xurisdición, que foi representado polo abade de Arnois don Jacinto Antonio Araújo e Ulloa. Benito era fillo de Baltasar Araújo e de Ana Mosquera de Baamonde. A cerimonia nupcial tivo lugar na igrexa de Oca o 5 de abril de 1687.

2.- **Andrés Gaioso de Ozores** (*que segue*).

13 Ángela era filla de Antonio Reimóndez Figueroa e de Catalina Silva, neta de Esteban Reimóndez Figueroa, avogado da R.A. e patrón da capela do santuario de N^a Sra. de Castrotión en Oca e de Juana María Rodríguez Daleira do pazo de *Correáns* (Vínseiro), e neta por liña materna de Sebastián de Silva e de María Fernández de la Iglesia, da *casa de Silva* en Arnois.

3.- *Magdalena Gayoso*, bautizada en Ourense o 2 de xullo de 1673, tendo por padriño ao racioneiro Jerónimo González.

4.- *Antonia Gayoso Ozores de Sotomayor*, natural da parroquia de Santa Eufemia de Ourense, casada con *Juan de Porras Figueroa*, rexedor máis antigo de Santiago, quen é designado pola súa sogra ou polo seu cuñado Andrés como o seu representante en diversos preitos (cfr. Protocolos de Andrés Nodar ,AHUS). Juan era fillo do rexedor compostelán Gonzalo de Porras e de Catalina de Álvarez/ou de Argiz (Cfr. Pérez Constanti), natural de San Bernabé de Valenzana, e neta por parte paterna de Juan de Porras Figueroa e de María Ojea, descendente da casa de Lamela. Juan de Porras era pois irmán de María de Porras, casada con Antonio Varela, que vivían na *casa de Raíndo en Piloño*, que como non tivo descendencia, no seu testamento ante Andrés de Nodar deixou como herdeiros a Juan da maior parte, e á súa sobriña Catalina de Porras Ozores Soutomaior dunha quinta parte.

Foron pais entre outros de:

- *Gonzalo*, bautizado en Piloño (Vila de Cruces) o sucesor e dono da casa de Raíndo, que casou na parroquia compostelá de Salomé o 27 de xuño de 1726 con Mª Francisca Calderón e Andrade, filla de Francisco Calderón e de Juana García Valdés.

- *Catalina de Porras Gaioso*.

- *María Jacinta*, que casou con Juan Antonio Toubes Salgado, fillo de Jacinto Toubes e de Juana Salgado, da casa de e coto de Eiras. Carballiño, onde bautizaron o 5 de agosto de 1717 a seu fillo Antonio, que foi cóengo en Santiago.

- *Urraca de Porras Gaioso*.

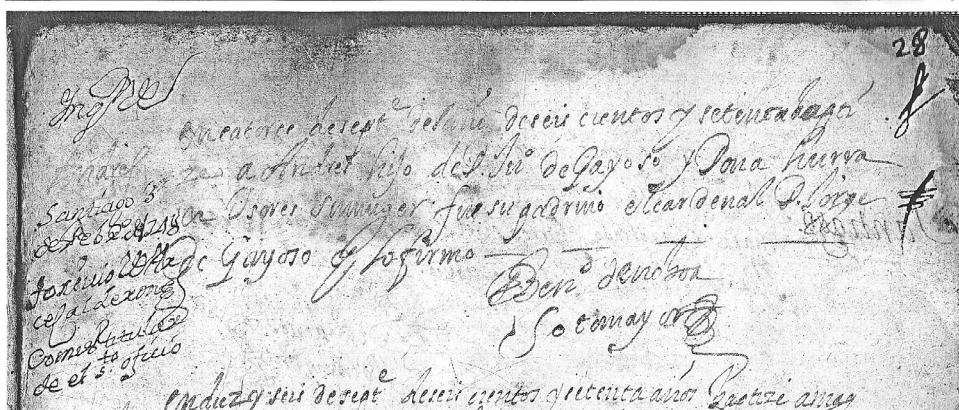
- *Andrés Jerónimo*, bautizado o 30- de novembro de 1688 en Santa Mª de Piloño (Lalín), foi racioneiro na catedral de Santiago.

- *Juana Benita*, que dotada o 24 de abril de 1727 ante Simón Rodríguez con 33.000 reais casou cinco días despois en San Miguel dos Agros con *Pedro Agustín Sánchez de Lanzós e Berbetoros*, fillo de Jerónimo Lanzós Losada e de Josefa Benita de Torres e Camba, veciños de Noia.

- *Antonia Francisca*, a quen prometeron o 15 de outubro de 1730 ante Simón Rodríguez 33.000 reais por dote e lexítimas para casar con Antonio Hipólito Cervela Teixeira, veciño de Pazos de Arenteiro, que ofreceu 32 cavaduras de viñado, casando logo o día 26 en San Miguel dos Agros. Logo Antonio Hipólito, viúvo, volveu casar o 3 de setembro de 1735 con Clara Antonia Novoa e Puga.

- *Isabel*, que casou o 21 e xuño de 1730 con José Antonio Montenegro e Miranda, veciño de Mondoñedo, dono da casa de Paredes. Outorgaron testamento ante Juan Varela o 13 de abril de 1740.

Andrés de Gayoso, foi bautizado en Ourense (Sta. Eufemia) o 14 de setembro de 1670, tendo por padriño ao cardeal Jorge de Gayoso.

Bautismo de Andrés Gaios, 14-9-1670

Sendo xa señor de Oca, Andrés e **Constanza Arias Ozores Lemos e Ulloa**, dama de honor da raíña Isabel de Farnesio, velaron e recibiron as bendicións nupciais na igrexa de Oca o 12 de marzo de 1693, sendo os padriños Pedro Arias Ozores e Urraca María Ozores.

Constanza, nacida en Lugo o 15 de abril de 1669, era filla de *Sancho Arias Conde e Taboada, marqués de San Miguel de Penas* e señor de San Esteban de La Mota e Moreiras, e da *condesa de Amarante dona Juana de Ozores López de Lemos*, que foi sepultada o 5 de marzo de 1713 na capela de don Andrés Gayoso na igrexa de Santa M^a do Camiño en Santiago.

Na dormitorio dos señores do pazo de Oca conservábanse en 1751 dous cadros cos retratos de Andrés e Constanza respectivamente. Actualmente podemos ver en Oca o de Constanza, no que tamén observamos un escudo coas súas propias armas: escudo cuartelado e timbrado de coronel, 1º cuartel, xaquelado, dos ARIAS, 2º cuartel, león rampante sostenendo nas súas gadoupas dianteiras unha espada, dos OZORES, 3º cuartel, trece bezantes colocados en tres paus 4-5-4, dos LEMOS, e 4º cuartel, tres faixas, cargada dun cinguidor de sable, dos SOTOMAYOR.

Constanza Ozores, 1726. Pazo de Oca

A familia de Constanza ten unha orixe moi antiga, pero imos ver só as últimas xeracións, con datos tomados principalmente en ARG 18215/46, 49/26, 1279/71.

*A finais do século XVI o señor de FERREIRA, SOBER, e AMARANTE, era **Diego de Lemos**, que loitou contra Drake en A Coruña e casou con Jerónima Novoa, filla de Juan de Novoa señor de Maceda. Era sucesor dos vínculos fundados o 23 de maio de 1512 polo seu tataravó Diego de Lemos casado con Isabel González Noguero para seu fillo Lope Sánchez de Ulloa.*

*Sucedulles o seu fillo **Alonso de Lemos**, cabaleiro de Calatrava, 1º conde de Amarante no ano 1646, que casou con Juana de Acuña, filla do conde Gondomar don Diego Acuña e Sarmiento e de Constanza Acuña Avellaneda a súa muller. Estando no exército en Cataluña morreu xunto co eu fillo Diego. Foron pais de:*

*-**Juan**, 2º conde de Amarante, serviu ao exército en Flandes desde 1631 até 1636 e logo en Milán. Estivo prisioneiro en Piemonte, polo que para rescatalo seus pais pediron facultade para facer un censo de 6.000 ducados, pero non foi preciso pois nesas quedou libre. Logo sendo comisario xeneral de cabalería en Badaxoz, licenciouse e veuse para a casa en xaneiro de 1643. Morreu sendo tenente coronel en Ronches. Casou con Clara Ocón e Coalla, filla de Pedro González Ocón, señor de Villar de Olmo, e de María Coalla e Córdoba, señora da casa de Coalla en Madrid. Clara Ocón estaba viúva de Antonio Hurtado e era nai de Clara María que como vemos a continuación casou con Pedro, o seu inmediato sucesor como conde de Amarante. Sen descendencia sucédelles o seu irmán Pedro.*

- Diego, xunto co seu pai morreu no exército en Cataluña.

- José, capitán de cabalos, loitou en Flandes e morreu en Breceli.

*-**Pedro** casado con Mª Francisca Ocón Hurtado de Mendoza, marquesa de Miranda, filla de Antonio Hurtado e Clara María de Ocón, e que aportou de dote 3000 ducados. Foi o 3º conde de Amarante ao suceder a seu irmán Juan. Fixo testamento o 16 de xuño de 1661 en Monforte, deixando como herdeira á súa muller. Sucedeulle no morgado e título de conde o seu sobriño García, fillo da súa irmá Constanza, pois aínda que Pedro tivera un fillo, José, non fora recoñecido e figuraba como fillo do seu irmán Diego.*

*-**Constanza de Lemos** (que segue).*

- María, que casou con Alvaro de Losada Ribadeneira, señor da casa de Freiría.

***Constanza de Lemos** casou con **Fernando Ozores**, señor de TEANES, fillo de García Ozores de Soutomayor (que estivo no exército de S.M.) e de Inés de Camba Ozores que tiveron tamén por fillos a Pedro e Benito, que foi abade.*

Constanza e Fernando foron os pais de :

1.- García López de Lemos. *Estivo como soldado de infantería e logo nomeado o 21 de xuño de 1661 capitán de don Fernando Valladares en Baiona, quizais porque ía sucedeu a seu tío Pedro, pois nove días despois, tomou posesión dos bens de vínculo e foi 4º conde de Amarante.*

2.- José, fiscal en Valladolid, sen sucesión.

3.- Baltasar, capitán de cabalos, sen sucesión.

4.- Alonso, colexial maior en Salamanca.

5.- Juana (que segue).

*Trala morte de García sucedeulle a súa irmá Juana Ozores Acuña e Lemos, condesa de Amarante, que casou con **Sancho Arias Conde Ulloa e Taboada**, fillo de Pedro Arias e Elvira Ulloa, señor de SAN MIGUEL DAS PENAS, A MOTA E MOREIRA e cabaleiro de Santiago.*

*Foron **marqueses de San Miguel das Penas**.*¹⁴

Sancho outorgou testamento o 6 de decembro de 1677 ante Antonio de Castro e Parga (ARG 18215/46), no que pedía ser enterrado nunha capela do convento de san Francisco en Lugo e que fose dotada convenientemente para que fose exclusiva. Sancho e Juana foron os pais de :

1. Fernando Arias Conde Taboada¹⁵ *marqués de San Miguel das Penas, colexial maior do arcebispo, alcalde do crime de Valladolid, mestre de campo do Tercio de Lugo e que morreu solteiro en Poboa de Sanabria. O seu sucesor foi o seu irmán Pedro.*

2. Frei Juan Alonso Arias Conde Taboada, *tomou o hábito relixioso en San Pedro de Alcántara en 1696 e morreu aos 31 anos no convento de San Antonio de Ávila o 27 de setembro de 1706 con "opinión de santidad".*

14 Está publicado que a 1ª marquesa de San Miguel foi a súa filla Constanza, pero consta documentalmentemente Fernando e Pedro Arias, irmáns de Constanza, como marqueses, e no retrato do seu irmán Frei Juan Alonso aparece escrito que era fillo dos marqueses de San Miguel don Sancho Arias e dona Juana Ozores.

15 No testamento do seu pai, aparecen os irmáns cos apelidos *Arias Conde Taboada*, e as irmás como *Ozores Ulloa*. E Andrés Gayoso no seu testamento tamén nos dá moitos datos sobre os seus cunhados.

3. Pedro. Era "*marqués de San Miguel, conde de Amarante, brigadier y mariscal de campo*" (ARG 92/26). "*En veinte y seis de Junio de mil setecientos y diez y ocho murió en el castillo de Sn Antón el Mariscal de Campo Dn Pedro Ossores Conde de Amarante, habiendo recibido el Viático; hizo testamento cerrado, que otorgó, y se abrió por ante Felipe Santiago de Castro Reçetor: Enterrose en San Francisco, Cruzada y más mandas forzosas, a quatro reales de plata.*" (parroquia coruñesa de Santiago)

Frei Juan Alonso. Oca

4. Constanza Ozores Ulloa (obxecto desta digresión), que sucedeu a Pedro.

5. *Mª Jacinta*, dama de honor da raíña.

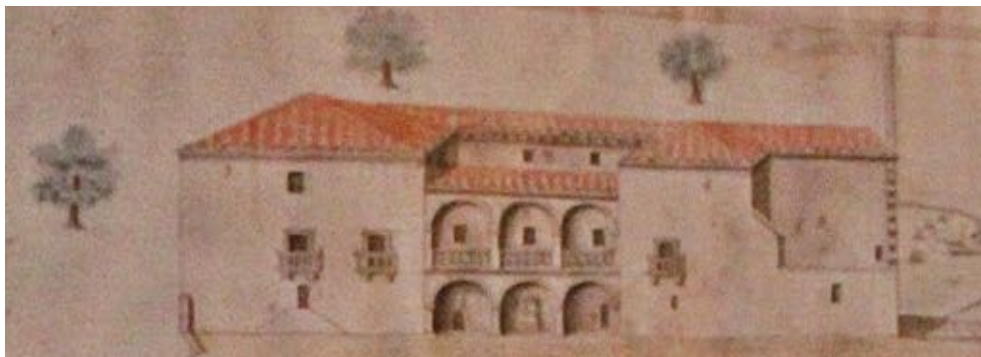
6. *Juana Rosa*, relixiosa no convento de San Paio en Santiago.

7. *Francisca*, que casou con Manuel Abreu e con Manuel Pallares Correa.

Constanza tiña unha irmá chamada Francisca, que casou primeiro co Manuel Abreu, veciño de Portugal, e logo con Manuel Pallares Ulloa¹⁶, dono da casa do Tellado, quen casou de segundas con Beatriz Somoza Andrade, do pazo de Ferreiroá. Francisca, fixo testamento o 7 de setembro de 1716 nomeando a seu marido herdeiro universal, pero non ante notario. Andrés, como marido de Constanza, pideu entón a invalidación do testamento, -dicía que pola súa enfermidade na derradeira semana de vida non podía falar e ademais uns días

16 Ver xenealoxía en : BÉRTOLO, J.M.-FERRO, L. *Un conde de Pallares en Santa Mariña de Ribeira (A Estrada)*, A Estrada. Miscelánea histórica e cultural. 2009.

antes votara fóra ao escribán que trouxera o seu marido- e que a herdanza de Francisca lle dese á súa irmá Constanza (ARG 18215/46). Pola súa parte Manuel Pallares demanda a Andrés pedindo a parte dos bens libres das casas de Ferreira, Sober, Cobelo e outras que levara Constanza. A sentenza do 2 de maio de 1722 saíu a favor de Andrés polo que Manuel alegou a Valladolid que lle deu a razón. Andrés interpuxo recurso de apelación e entón por morte de Andrés e de seu fillo Fernando e logo por morte de Manuel o preito quedou suspenso. Finalmente os seus netos e sucesores, Manuel José Pallares Correa, 1º conde de Pallares, dunha parte e Domingo Gayoso da outra, retomaron o conflito e por indicación do tribunal chegaron a unha concordia asinada o 23 de decembro de 1788 ante Mateo González pola que o conde de Amarante lle daba ao conde de Pallares a casa e rendas de Moreira valoradas en 3.127 ferrados de centeo, 205 capóns e outras menudencias. Pero entón continuou o preito pois Manuel J. Pallares dicía que 46 ferrados de centeo non eran seguros polo que finalmente por sentenza do tribunal o 22 de agosto de 1797 Domingo Gayoso tivo que indemnizalo cos 46 ferrados máis outros 30 para pagar unhas misas semanarias anexas ao coto de Ribadavia (ARG 4882/7). Pero prosegue o preito en Valladolid a partir de 1806 e entón sae a favor de Joaquín Gayoso, marqués de Camarasa, polo que o conde de Pallares ten que devolver a casa de Moreiras e os seus froitos acumulados. Pero non acaba aí, en 1827 unha irmá do conde chamada María, viúva de José María Taboada, e que será a IIª condesa de Pallares, é quen reclama porque di que non se lle citou cando en 1818 se fixeron as partillas (ARG 332/32, 332/30, 328/40)

Pazo de Sober. Debuxo en Oca

Andrés e Constanza comezaron as obras do actual pazo de Oca no emprazamento dos antigos “palacios de Oca” (RAG 21381/35). A obra de cantería débese case na súa totalidade aos mestres Estevo Ferreiro¹⁷ “o vello” e o seu fillo homónimo, nomeado “o mozo”, ambos da freguesía de Moimenta (Campolameiro). En efecto, o contrato para dita obra

¹⁷ Santa María de Moimenta está situada no concello de Campo Lameiro. Esteban Ferreiro estaba casado con María de Ventoso, e foron pais de Ana María e de Esteban Ferreiro de Ventoso que

fixose ante Andrés de Nodar (AHUS) o 18 de marzo de 1701. *“En el piso de la torre cuatro puertas rasgadas, dos hacia la plaza con dos balcones de diez por seis palmos y en el alto de la torre cuatro ventanas con sus mainels, y al lado que pareciere el archivo para los papeles ingerido en la pared. La torre con sus remates y escaleras de la hechura que tiene Antonio Feliz Tabares¹⁸ en Castrelo (Vigo) que el maestro ha de ir a ver. La obra por dentro de mampostería excepto la que se viere desde la plaza y en lo alto de la torre, que está todo lo que quede fuera de los tejados. Y ha de hacer un crucero con cinco escalones, cuatro esquinas con un crucifijo y Nuestra señora de la Soledad al otro lado. Y un escudo de armas de cinco palmos por siete de alto con una corona abierta que se ha de poner en medio de la ventana y puerta de la torre que mira a la plaza”*. Habíalle de dar 800 ducados e 300 ferrados de centeo en tres veces, ao principio, no medio e ao final da obra, *“además de dos moyos de vino, casa y cama para los oficiales y verdura para hacer la olla”*. De aí que lle entregue neste acto dous dobróns de ouro, equivalente a 480 reais. Andrés poñerá o transporte para a obra e o barro que se necesite e *“Esteban ha de deshacer la obra hecha hasta los cimientos y reconocer si está firme”*.

Escudo da torre

casou con María Antonia de Paredes Barros. Os Ferreiro traballaron tamén no xardín barroco do Pazo.

18 Era seu curmán. En 1707 Andrés deulle poder para cobrar as rendas das salinas.

A labra da torre consérvase perfectamente. Escudo cuartelado: 1º león rampante sostendo nas súas gadoupas dianteiras unha espada, dos OZORES; 2º, xaquelado, dos ARIAS; 3º, tres faixas, cargada dun cinguidor de sable, dos SOTOMAYOR; 4º, trece bezantes colocados en tres paus 4-5-4, dos LEMOS; sobre o todo escusón con tres faixas e entre faixa e faixa unha troita, dos GAIOSO. Por tenantes, dous dragóns alados suxeitando o escudo e unidas as súas colas na parte baixa do mesmo formando un lazo. Ao timbre un coronel.

Pero a súa obra máis importante foi o deseño e construción dos estanques, “dignos”, segundo Otero Pedraio, “dunha vila cardealicia”, e que aínda hoxe seguen constituíndo o eixe central en torno ao cal se ordena o espazo dos xardíns do Palacio de Oca.

A esta época pertencen dous escudos, que se complementan e que están actualmente sobre as barcas do estanque dos xardíns de Oca coas diversas armas dos antepasados de Andrés. Están soportados por dúas figuras de animais que Andrés e o canteiro pretendían que foran leóns. Un deles perdeu co tempo a coroa que sen dúbida tamén portaba.

Escudos do estanque

O primeiro escudo, timbrado de coronel e cuartelado en cruz, 1º, xaquelado 4x3 de doce pezas, dos BERMÚDEZ, 2º, cuartelado en aspa 1 e 4 unha banda cargada dunha cotiza; 2 con letras *Ave María* e 3 *Gratia Plena*, dos MENDOZA, 3º, estrela surmontada dun crecente ranversado e acompañada de catro estrelas unha en cada ángulo do escudo, dos LUACES e 4º, caldeira con asas levantadas, surmontada dunha cruz floreteada, dos NEIRA. Flanquean o escudo dous dragóns coas colas enlazadas baixo a punta, dos GAYOSO.

O segundo escudo está cuartelado en cruz: 1º, seis roeis postos 3 e 3, dos CASTRO; 2º, unha cruz da *orde de Calatrava*¹⁹; 3º, tres faixas e entre faixa e faixa unha troita, dos GAYOSO; 4º, xaquelado posiblemente dos SOTOMAYOR (eran Sotomayor tanto por Andrés como por Constanza).

Andrés segundo di no seu testamento "*Antes de ahora hice venir de Roma un buleto de indulxencias para la cofradía de San Antonio que se fundo en la capilla de Oca y por ser la capilla corta y estar dentro de la misma casa tengo deseo de hacerla mudar de sitio más acomodado y a propósito con tribuna en ella, su retablo principal, colocando en el los santos que al principio llevo interpuestos por mis sucesores y abogados y al patriarca san José con el niño, san Joaquín y Santa Ana y los que en de ellos se pueden acomodar excepto san Javier, que es mi intención colocarlo en un lateral al lado de la epístola. Y en otro al del evangelio a Nuestra Señora de la Soledad, encargo al sucesor lo haga, si no tengo tiempo, con la mayor presteza posible*". Foi seu fillo Fernando quen cumpriu o seu desexo.

Tamén fixo arranxos na capela da Madalena en Ourense, e como tiña intención de construírle a sancristía, reixa de ferro, lámpada de prata e retablo, encarga ao sucesor que o faga. A esta capela pertencía unha tapicería con Marco Antonio e Cleopatra, ademais dun cáliz e dúas fontes sobredouradas entre outras cousas.

En 1713 cedeu e traspasou de xeito vitalicio o oficio de rexedor e alguacil maior de Ourense a Juan Salgado, cabaleiro de Santiago, dono das xurisdicións de Borraxas e Parada, veciño de Ourense.

En 1716 como Constanza pensa en herdar a seu irmán Pedro Arias de Lemos, *conde de Amarante e marqués de San Miguel*, pois está solteiro e sen descendencia, da poder a José Gayoso y Mendoza, brigadier dos exércitos de S.M. e residente en Madrid para que pida de S.M. o recoñecemento dos bens do conde.

Uns días antes da morte do seu irmán Pedro, Constanza tivo noticias de que estaba moi mal, polo que Andrés fixo un poder ante Simón Rodríguez (AHUS) o 22 de xuño de 1718 para para que o seu mordomo Domingo Recarey, familiar do Santo Oficio e veciño de Santiago, fose a Coruña co fin de, se era o caso, facer o enterro de Pedro "*marqués de San*

19 O seu medio-irmán *José Gaioso*, como xa vimos, foi cabaleiro e comendador na Orde de Calatrava.

Miguel”, asistir a abertura do testamento e aceptar a herdanza con beneficio de inventario e mandar se fixese o inventario xudicial dos seus bens. Pedro foi enterrado o día 26 de xuño e Constanza foi a herdeira dos seus bens e dos seus títulos.

Portada con escudo dos Taboada en Amarante

En 1731 seguía cobrando os xuros, un de 50.000 maravedís e outro de 76.000 das alcabalas que lle pertencían por privilexios en cabeza de don Gonzalo de Neira (Protocolos de *Simón Rodríguez*).

Andrés e Constanza obtiveron célula real o 19 de decembro de 1732 e mediante escritura ante o escribán Simón Rodríguez o 21 de xaneiro seguinte desligaron do morgado as sinecuras de San Pedro de Sindrán, San Xoán de Toldaos e San Estevo de Refoxo do Val de Lemos para alimentos vitalicios da súa filla Manuela que estaba demente.

Andrés morreu de repente o 8 outubro de 1733 e foi enterrado na capela da Circuncisión (igreja de Sta. M^a do Camiño), e a súa esposa foi enterrada no convento de San Agostiño o 8 de febreiro de 1738. Os dous enterros constan na parroquia de San Miguel dos Agros, onde eran veciños. Andrés fixo testamento o 9 de decembro de 1731 en sobre pechado que entregou o 21 a Simón Rodríguez, pero consta nos protocolos deste escribán o 11 de outubro de 1733 cando, morto Andrés, se pide que sexa aberto. Constanza tamén

outorgou testamento na casa da Algalia de Abaixo o 29 de maio de 1735 ante o mesmo escribán (AHUS).

No seu testamento Andrés di que deixa os libros que tiña en Santiago e en Oca incorporados ás ditas casas “*para uso y diversión de mis sucesores*”.

Constanza no testamento deixou para a capela de Oca un crucifixo grande e un san Miguel en marfil que lle remitira de Nápoles o seu fillo Vicente, e mellorou a Manuela e encargou ás súas outras fillas que coidaran dela. Trala súa morte houbo preito e convenio entre os irmáns segundo se especifica a continuación ao falar de cada un. Foron os seus fillos, algúns nados en Oca:

1. *Rosa María*, bautizada en San Miguel dos Agros o 10 de outubro de 1694, tendo como padriño a seu tío Pedro Arias Ozores. Casou con don Álvaro Antonio de Losada Prado e Soutomaior, señor de Pol (Santa María de Baamorto) e Friol. Tiveron nove fillos, dos que dous eran varóns, *Juan Alonso* (1714-1776), o sucesor e que casou en 1741 con Josefa Teresa Antonia Garza e Sarmiento, señora de Tor e da Torreforte da Candaira, e *Andrés*, membro do tribunal da Inquisición de Santiago e que casou con Rosa Freire Andrade, sen sucesión; os demais fillos eran mulleres, unha das cales se chamaba Mª Ignacia a quen a súa avoa Constanza lle deixou un legado de 2.000 ducados e outra, María, que foi a nai de Manuel Carrete Losada, herdeiro do morgado de *Camareiro* de seu tío Andrés, por testamento que fixo este o 8 de maio de 1787 ante Antonio Lodeiro Parada. Nesa herdanza ía incluído un censo de 220.000 reais que Andrés Losada fixo a Mª Josefa de los Cobos e a seu Fillo Francisco Javier Gayoso do que se falará máis adiante.

O 27 de setembro de 1738 ante o escribán de Monforte don Manuel Fernández, Álvaro, viúvo de Rosa, chegou a un acordo co seu cuñado Fernando polo que este lle daba 2.000 ducados para que se apartase da herdanza que lle puidese tocar por parte dos Gayoso.

2.- *Juana Ignacia Andrea Constanza Antonia* foi bautizada en Oca o 9 de xaneiro de 1696, tendo por padriños a Juan de Porras, veciño de Piloño, e á súa avoa Urraca Ozores. Casou o 14 de setembro de 1728 en San Miguel dos Agros co seu primo don Fernando Evaristo Gago de Mendoza Tavares, veciño de Pontevedra, o cal morreu en 1768 sen sucesión²⁰.

O 2 de outubro de 1738 Fernando Evaristo acordou co seu cuñado Fernando, ante o escribán de Pontevedra don Benito Antonio de Torres, coidar da súa cuñada Manuela a cambio de 400 ducados anuais e deixando libres as tres sinecuras coas que a súa sogra Constanza mellorara a Manuela.

20 RODRIGUEZ FDEZ-BOULLÓN, R. *Los Tavares. Nuevas aportaciones*, en : <http://pdf.depon-tevedra.es/ga/103/JskhkanEPL.pdf>

3.- *Mª Ventura*, contraeu nupcias en San Miguel dos Agros o 20 de outubro de 1719 co seu curmán don *Juan Antonio Caamaño Varela Mendoza e Lamas*, rexedor de Santiago e señor das casas de Romelle e fortaleza de Leboráns, fillo de Juan Antonio Caamaño Mendoza e Lamas e de Aldonza Varela Mariño de Goyanes, neto por liña paterna de Antonio José Caamaño Mendoza e de Ana de Lamas e Ozores de Sotomayor, irmá de Francisco Lamas alguacil maior da Santa Inquisición, e neto por liña materna de Juan Varela Mariño, señor de Goiáns, Quindimil e Carreira e da illa de Sálvora, e de María Arias de Ulloa, da casa de San Miguel das Penas e A Mota. A escritura de capitulacións matrimoniais fíxose ante Andrés de Nodar o 5 de outubro de 1718. Juan Antonio estivo representado polo seu tío fillo Juan Antonio Varela Mariño de Goyanes. Os noivos eran parentes en cuarto grao, polo que a dispensa foi a cargo do noivo. A noiva aportou, ademais de 1000 reais que herdou do seu tío Pedro Arias Ozores López de Lemos, 5.000 ducados (55.000 reais) que lle deu seu pai como dote. Tiveron cinco fillos entre eles a *Jorge*, cabaleiro da sagrada relixión de Malta, a *Mª Ignacia Teresa*, a quen a súa avoa Constanza lle deixou 1000 reais, a *Vicente*, a *Fernando* que foi nomeado o 19 de xaneiro de 1734 pola súa avoa Constanza como capelán da obra pía de San Miguel das Penas, a *Ramón* e a *Antonio Felipe*, ámbolos dous cabaleiros da Orde de San Xoán.

O 31 de maio de 1740 ante o escribán Simón Rodríguez (AHUS) fixeron un convenio polo que recibirían do seu irmán Fernando, o sucesor dos morgados, 2.000 ducados por unha vez a cambio dos 1000 reais que deixara á súa filla Mª Ignacia Teresa a súa avoa Constanza e pola renuncia ás lexítimas que podían corresponderlle a Ventura. Tamén lles daría 400 ducados anuais por atender a Manuela, en caso de que esta sobrevivise á súa irmá Juana Ignacia, e de non ser así tamén lles daría 6000 reais por unha vez.

Ventura debeu ser unha rapaza moi popular, xa que o seu nome tivo moita aceptación entre a xente de Oca, de xeito que entorno ao ano 1715 case todos os nenos e nenas da parroquia levaban o nome de Ventura como primeiro ou segundo nome.

4.- Fernando Gayoso Arias Ozores (que segue)

5.- *Andrea María*, foi bautizada en Oca o 20 de febreiro de 1700, tendo por padriño a Andrés López Boán, abade de Berres. Profesou como monxa a finais do ano 1716 no convento de Santa María a Nova en Lugo. Seu pai nomeou a seu fillo Fernando o 27 de outubro ante Andrés de Nodar para que asistira á cerimonia e admitira a renuncia de Andrea aos seus dereitos da herdanza a cambio dun pago anual vitalicio. Morreu relixiosa dominica antes que seus pais.

6.- *Manuela*, que foi bautizada o 28 de decembro de 1702 cos nomes de *Manuela, María, Antonia, Josefa*, tendo por padriños a Andrés Rodríguez Baamonde, abade de Remesar, e Rosa María, irmá da bautizada. Estivo demente, polo que nin casou nin foi relixiosa. O 22 de xaneiro de 1733 os seus pais consignáronlle unha pensión por alimentos ante Simón Rodríguez con célula real do 19/12/1732 do rei D. Felipe (AHUS). En 1735 estaba

ao coidado de Juan Antonio Andrade segundo o testamento da súa nai, no que Constanza pediu que fose a súa filla Rosa a que se encargase de Manuela e se faltaba Rosa fose Juana Ignacia. E así foi, trala morte de Rosa en 1738 foi vivir a Pontevedra á casa da súa irmá Juana Ignacia. En 1751 había en Oca un retrato seu.

7.- *José Antonio Francisco*, que foi bautizado en Oca o 4 de xuño de 1704, tendo por padriños a Francisco Vello de Mera, abade de Oca, e Rosa María, irmá da bautizada. Non chegou á idade adulta.

8.- *María Jacinta*, que foi bautizada en Oca o 20 de agosto de 1705, tendo por padriños ao escribán de S.M. Andrés de Nodar, veciño de Arnois. En 1751 había no pazo de Oca un retrato seu.

O 17 de abril de 1731 seu pai Andrés deu poder ante o escribán Simón Rodríguez (AHUS) a Tomás de los Cobos marqués de Parga, o seu consogro, para facer as capitulacións matrimoniais (AHN) para casar a Mª Jacinta con don *Fernando Verdes Montenegro*, cabaleiro de Calatrava, natural de San Xoán de *Sistallo*, no bispado de Mondoñedo²¹, fillo de Francisco Verdes Montenegro e de Antonia de Castro Baamonde (falecido o 19/3/1700), natural de San Mamede de Oleiros neste arcebispado, e neto por vía paterna de Bartolomé Verdes (falecido o 16/9/1666), señor da casa de Pacio (Sistallo), natural de Santa María de Villapene, e de Juana Sanjurjo Montenegro, natural de Villamartín, en San Jorge de Rioabeso, tenencia do arcebispado de Santiago, e neto por parte materna de Pedro de Castro Basanta, de San Mamede de Oleiros, e de Inés Tenreiro de Lago y Baamonde, natural de Santiago de Felmil do arcebispado de Mondoñedo. Por dote e arras Andrés Gayoso ofreceu 12.000 ducados. En efecto, casaron poucos días despois, o 8 de maio dese ano en San Miguel dos Agros (Santiago).

O 27 de marzo de 1737 renunciou á lexítima contentándose co dote ante José Francisco Aurión, escribán de Madrid. Foron pais de:

Joseph Verdes Montenegro. Foi cabaleiro da Orde de Santiago en 1745 e llegaría a ser oidor da Real Chancelería de Valladolid.

Antonio. Foi cabaleiro da Orde de Santiago en 1745.

Pedro Verdes Montenegro que casou con Mª Josefa Baca de Guzmán Romero e Tejada, natural da vila de Orgaz, con sucesión. Foi cabaleiro da Orde de Santiago.

21 Fernando naceu en Sistallo o 23 de abril de 1682, sendo o padriño don Fernando López cura de Villapene. Foi cabaleiro da orde de Calatrava e desempeñou postos no Consello de Indias, na Contaduría de Rendas e como Tesoureiro maior do Reino de Valencia. Substituíu a Iturralde en 1740 ao fronte da Secretaría de Estado e do despacho universal de Facenda, cargo que desempeñará ata a súa morte en Madrid o 11 de agosto de 1741.

9.- *Vicente*. A súa nai deixáralle como herdanza a casa de Moreiras e a sinecura de Fuentecubierta coas rendas de Cartelle. Faleceu pouco tempo despois que a súa nai, solteiro e sen herdeiros lexítimos. En 1751 no salón grande do pazo de Oca había un retrato del.

Fernando Gayoso Arias Ozores, foi bautizado en Oca o 1 de marzo de 1697 cos nomes de *Fernando, Francisco, Antonio, Ignacio*, sendo o seu padriño o racioneiro don Francisco de Armesto.

Capela de Oca, levantada por Fernando Gayoso

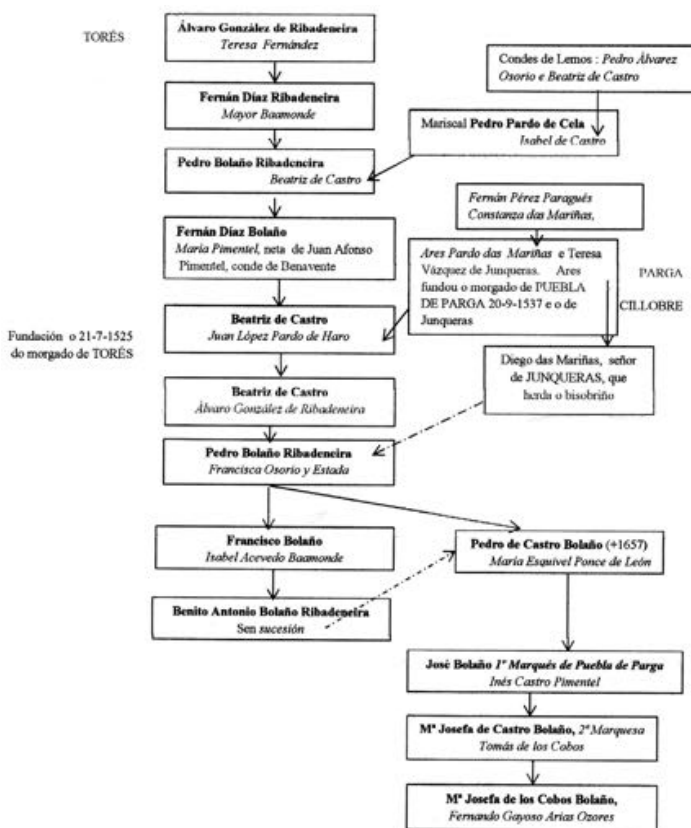
Foi conde de Amarante, marqués de San Miguel, señor de Oca e de Teanes, rexedor perpetuo de Santiago, rexedor e alfêrez maior de Ourense.

En 1719 loitou en defensa do porto de Vigo e mandou unha compañía de Nobres para loitar contra os ingleses comisionado polo concello de Santiago.

O 28 de agosto de 1719 tivo un fillo, que se chamou *Vicente Manuel*, de Andrea de Rendo, sendo ambos solteiros.

Fernando participou activamente na defensa militar do Reino de Galicia durante a Guerra de Sucesión, servindo baixo as ordes do marqués de Risbourg —o capitán xeneral— e do seu lugartenente don Tomás de los Cobos, do cal chegou a ser xenro. En efecto Fernando Gaioso en 1729 casou por poderes —designou a dito Tomás de los Cobos para facelo— con **Mª Josefa de los Cobos e Bolaño**, a segunda filla²² de Tomás de los Cobos e de Mª Josefa Bolaño, e neta por vía paterna de Manuel de los Cobos e Luna, IV Marqués de Camarasa, IX conde de Ribadavia e III de Ricla, e de Isabel Portocarrero e Luna -filla esta dos condes de Montijo-, e neta por vía materna de José Bolaño, marqués de Parga e señor de Torés, Xunqueras, Cillobre, etc., e de Inés de Castro Pimentel.

Mª Josefa de los Cobos aportou diversos morgados que se foron unindo desta maneira

22 A súa irmá Isabel casou na parroquia coruñesa de Santiago o 2 de abril de 1729 con Joaquín José de Luján Robles de Guzmán, 3° conde de Castro Ponce, de Guaro e de Arco, fillo de José Nicolás e Mª Isabel Nieto de Silva, condessa de Guaro.

*Se nos remontamos á época dos irmandiños, sabemos que quen apresou a seu líder Alonso de Lanzós foi Fernán Perez Paragués, señor de PARGA, que estaba casado con Constanza das Mariñas, señora de CILLOBRE (Laracha). O fillo maior de Fernán chamábase **Ares Pardo das Mariñas, rexedor de A Coruña**, casado con Teresa de Junqueras, filla de Esteban Junqueras e Teresa Vázquez de Sotomayor. Ares Pardo fundou dous morgados, o de PARGA-CILLOBRE e o de “JUNQUERAS”, en Xobre (Poboa do Caramiñal). En efecto, Ares Pardo no seu testamento feito o 19-9-1537 ante Rui Lavora escribán de A Coruña (ARG 17981/10) con célula real asinada en Toledo o 30 de xuño de 1525 deixou a Fernán Pérez Parragues, o seu fillo primoxénito, un morgado que comprendía principalmente os bens das casas de PUEBLA DE PARGA e CILLOBRE, e con outra célula real do 7 de agosto de 1537 fundou o morgado de “JUNQUERAS” para o seu segundo fillo Gómez Pérez de Junqueras. De non ter descendencia pasarían os morgados aos outros fillos, a saber; Berenguela, casada con Fernán Díaz de Ribadeneira e falecida en A Coruña o 3 de decembro de 1549, e Inés (a quen o seu avó lle deixara os bens da casa de Xunqueiras pero que ao meterse monxa renunciou en seu pai) e Constanza que eran monxas, e de non ter estas descendencia pasaría a seus irmáns Juan, Ginebra, Violante ou Berenguela.*

Ares Pardo no seu testamento tamén di que foi quen “se encargó de proveer de armas a los vecinos de Tabeirós para apoyar al arzobispo Fonseca. Este le dio 8.000 maravedies para reparos de la fortaleza da Barreira, pero solo gastó 2.000”. O arcebispo tamén lle deu unha ducia de medias lanzas para a Barreira e un cosellar. Precisamente o seu fillo segundo Gómez Pérez de Junqueras foi alcaide da fortaleza da Barreira a partir do 20 de decembro de 1541.

Por outra banda, un irmán de Ares Pardo chamado Juan López Pardo de Haro estaba casado con Beatriz de Castro Ribadeneira e Bolaño, señora de TORÉS, filla de Fernán Díaz Ribadeneira e María Pimentel, neta esta do conde de Benavente. Beatriz foi quen fundou o morgado de TORÉS en Santiago o 18 de xaneiro de 1549 ante Pero Alonso e Domingo Ramos con licenza real dada en Toledo o 21 de xullo de 1525 (ARG 17981/10). E aínda que logo o revocou o 1 de agosto de 1553, trala súa morte unha executoria dada en Valladolid o 18 de xullo de 1561 deulle a posesión de todos os bens á súa filla chamada tamén Beatriz de Castro Bolaño, tomando posesión en As Nogais o 17 de decembro de 1561 de mans do Alguacil Maior de Reino don Diego de Ribera quen “mandó a los vecinos y vasallos acudiesen con sus frutos y rentas, pechos y derechos y portazgos que en esta jurisdicción se pagan” e en sinal entregoulle unha vara de Xustiza a Álvaro González Ribadeneira, o marido de Beatriz. (ARG 22145/89)

*Este Álvaro Gonzalez de Ribadeneira era fillo de Berenguela, irmán de Juan López de Haro, é dicir, eran curmáns. Tiveron un fillo chamado **Pedro Bolaño** en quen recaeu non só o morgado de TORÉS, senón tamén os de PARGA, CILLOBRE e JUNQUERAS, por morte de Diego das Mariñas Parragues, fillo de Gómez Pérez das Mariñas, que tiña o morgado de Junqueras e por morte do seu irmán sen sucesión o de Parga e Cillobre. Este Diego das Mariñas, cabaleiro do Hábito de Santiago, foi moi ilustre na súa época e o que*

mandou fortificar a cidade de A Coruña para poñela a salvo dos inimigos, lembrando o ataque de Drake.

Pazo de Junqueras. Debuxo depositado en Oca

*Pedro Bolaño, que casou con Francisca Osorio e Escada, foi o avó de José Bolaño, quen en 1679 pediu e conseguiu o título de marqués de la Puebla de Parga. A súa filla Mª Josefa de Castro Bolaño, 2ª marquesa de Puebla de Parga, casou con **Tomás de los Cobos**, irmán do 5° marqués de Camarasa, conde de Castrojeriz e de Ricla, e irmán tamén do 10° conde de Ribadavia²³, cuxos títulos pasaron logo a seu neto Domingo Gayoso de los Cobos, sobre o que nos deteremos proximamente.*

Cando Fernando ía casar, seus pais cedéronlle o 20 de outubro de 1729 ante Simón Rodríguez (AHUS) as casas de Ourense, Ervedelo e coto de Troncoso así como, por parte da nai, as casas de Sober e Ferreira con todas as súas rendas, xurisdicións e regalías, e tamén as sinecuras de Refoxo e Toldaos, todo o cal estaba regulados en 3.000 ducados de renda anual. E nomearon a Gregorio Agustín Luaces Mariño de Lobera, conde de Mariño e deputado en Cortes do Reino de Galicia para facer as capitulacións nas que podería ofrecer ata 11.000 reais por viuvez.

Mª Josefa levou de dote 12.000 ducados segundo consta nas capitulacións do 22 de novembro de 1729 ante o escribán madrileño José Francisco Aurión. En dita escritura tamén se estableceu que de quedar viúva se lle daría 1.000 ducados anuais, o triplo do que se autorizara e que logo Fernando subiu a 2.000 ante Simón Rodríguez o 2 de marzo de 1749. Tamén, máis adiante, ela aportou ao matrimonio a herdanza dos seus pais.

Precisamente desde Cillobre trasladouse en 1930 a porta exterior de medio punto, situada agora nos xardíns fronte ás galerías, e que leva un escudo. As súas armas: 1°, tres faixas

23 Véxase esquema en páxina 150.

con dúas ordes de xaqelados, separados por un cinguidor dos SOUTOMAIOR. 2º Cabeza de lobo degolada dos MOSCOSO, tres faixas dos Paragüés en punta estrela de seis puntas dos MARÍÑAS; orla de veros que é PARDO, en representación dos PARDO DAS MARÍÑAS E PARDO DE CELA; timbrado de coroa de marqués, baixo a mesma, helmo afrontado e empenachado, rodeando ao escudo fermosos lambrequíns.

Escudo procedente de Cillobre

Fernando Gaioso e Mª Josefa establecéronse na cidade de Santiago no "palacio" que habitaran os pais de don Fernando na rúa da Algalia. Nesa rúa tiña outras oito casas que tiña

alugadas e enfronte da casa principal outra onde vivía o mordomo que levaba as contas de todos os seus morgados e que arranxou gastando 5.000 ducados. Nesta casa de mordomía era onde tiñan o arquivo familiar a partir de entón, se ben antes estaba na torre do pazo de Oca. Tamén arranxou as casas de San Miguel, A Mota, Meixide, a de Amarante coa súa capela, etc.

Tamén fixo fabricar a capela de Oca coa súa galería e retablos, o dormitorio e cociña correspondente en que gastou máis de 16.000 ducados, e tamén fixo reedificar de novo o xardín (segundo se di no testamento que fixo a súa muller).

Desta época son as fontes dos xardíns co escudo dos Gayoso, a chamada *Fonte do monumento* e a *Fonte das troitas*. A primeira foi realizada polo mesmo canteiro que fixo as barcas de ambos estanques.

Fonte do Monumento

Tanto na capela como no salón vermello aparecen as armas do matrimonio. A capela ten dous grandes escudos iguais no alto da súa fachada exterior. Escudos cuartelados: 1º xaquelado e en xefe unha cruz, dos ARIAS; 2º un año pasante, sobremontado dun bolo de pan, dos BOLAÑO; 3º un león rampante, sostendo entre as súas gadoupas unha espada, dos OZORES; 4º cinco leóns coroados postos en aspa, dos COBOS; e sobre o todo escusón con tres faixas e entre faixa e faixa unha troita, dos GAIOSO. Por tenantes dous dragóns alados, que suxeitan a pedra de armas e unidas as súas colas na parte baixa do escudo formando unha lazada. Timbrada de coronel.

E no teito do salón vermello o escudo é policromado e coas mesmas armas que o escudo da capela, se ben na parte superior ten un cáliz de ouro sumado de hostia de prata, e ao timbre coroa de marqués coa inscrición PRIMVS FIDEI.

Escudo salón vermello

O 1 de agosto de 1745 Fernando pagou 6.448 reais pola confirmación do título de Amaranante, que quedara pendente en 1710.

Fernando e a súa esposa, que herdara o marquesado de Parga en 1749 trala morte da súa nai, trasladáronse a unha casa-palacio que formaba parte de dito marquesado en Valladolid, onde se libraban diversos preitos. O 21 de xuño de 1751 Fernando deu poder á súa muller para facer testamento e morreu en Valladolid, o 28 de outubro de 1751 sendo enterrado no convento de Santa Teresa Carmelitas descalzas onde tiña enterro Leonor de los Cobos, curmá da marquesa. Logo fíxose inventario de todos os seus bens nas distintas casas como vemos en ARG 1336/66. Sería o 18 de febreiro de 1752 cando a súa muller outorga testamento manifestando a vontade do seu marido. María Josefa de los Cobos morreu en Madrid o 28 de agosto de 1767.

Fonte das troitas

Tiveron catro fillos:

1.- Francisco Javier Gaioso Arias Ozores (*que segue*).

2.- Antonia Vicenta: "En la parroquial iglesia de la Villa del Caramiñal a seis días del mes de enero año de mil setecientos y treinta y dos yo don Joseph Bolaño Ribadeneira cura propio de estos beneficios, puse los santo óleos a una niña que se llamó **Antonia**

Vicenta Jabiera, Isavel, María, Josepha, Rosa, Francisca, Saturnina; que nació en quatro del mes de diciembre del años pasado de mil setecientos treinta y uno, la qual en dicho día la bauticé y eché el agua en la Casa y fortaleza de Junqueiras. Hija lexítima y de lexítimo matrimonio del su señoría el señor don Fernando Gayoso conde de Amarante; y de su mujer su señoría doña María Josepha Bolaño Cobos y Luna, condesa de Junqueiras, veciños de la feligresía de Santa María del Jobre; fueron sus padrinos su señoría don Nicolás de Castro vezino de la ciudad de Coruña residente al de presente en dicha fortaleza; y su excelencia la señora doña María Josepha Bolaño Ribadeneira Castro y Mariñas, marquesa de Parga y abuela de dicha niña [...]”.(ADS)

Morreu solteira. Seu pai deulle en vida xoias de diamantes de forma privativa, sen que entrasen á hora de facer o reparto da herdanza.

3.- *María Josefa Gaioso dos Cobos*, que, sendo menor de idade, casou en Madrid en 1759 co marqués de Escalona don Joaquín de Acuña e Prado, tamén menor de vinte e cinco anos. Recibiu xoias de seu pai, como a súa irmá maior, e tamén da súa avoa materna. Esta ademais lles deixou ás dúas irmás “*el residuo de los sueldos que S.M. está debiendo por vencidos de D. Tomás de los Cobos, marqués de Parga, que son 140.00 reales*” ou o que puideran cobrar, a repartir entre as dúas. Sen sucesión.

4.- Domingo Gaioso dos Cobos, (que segue despois de Francisco Javier).

Francisco Javier Gaioso Arias Ozores foi conde de Amarante, Marqués de Fuensagrada e de San Miguel das Penas, vizconde de Fureira, Mota, señor de Oca, etc. Estivo baixo a tutela da súa nai ata alcanzar a maioría de idade en 1757, ano no que contraía matrimonio coa condesa de Eril, dona María Cayetana de Eril Roser e Moncaio, “*dama de la Llave de Oro de la augustísima emperatriz serenísima doña Mª Teresa reina de Hungría*”. En Madrid ante Domingo Antonio Garrido fixéronse as capitulacións matrimoniais o 3 de abril de 1757 pola que se lle daba por arras 6.000 ducados á noiva e de casada 100 pesos mensuais para “*gastos de cámara y alfileres*”. E de quedar viúva cobraría 4.000 ducados de renda anuais mentres non mudase de estado (ARG 1336/66).

Casou por poderes o 29 de maio de 1757 e logo velaron no oratorio privado de Madrid o 15 de agosto dese ano segundo consta na parroquia de San Sebastián. Francisco Javier foi a Figueres para buscar a noiva acompañado de capelán, dous criados, cociñeiro, reposteiro, mordomo, axuda de cámara, dous soldados e coche alugado (ARG 1337/1). Os gastos da voda foron suntuosos pois ascenderon a 486.243 reais e deixarán á familia con graves problemas económicos. Por iso en Santiago o 18 de outubro dese ano o seu curmán Andrés Losada prestoulle 220.000 reais de vellón cuns réditos de 11.000 reais cada seis meses, débeda que será reclamada a partir de 1878 polos seus sucesores e aos que a Xustiza lles dará a razón en 1903.

Como regalos a noiva recibiu da emperatriz de Alemaña unha caixa de ouro e outra esmaltada para tabaco, da súa sogra unha copa de ouro para beber e unha pía de auga bendita en prata e vidro para o dormitorio, do conde de Villamiranda un anel con rubís, etc.

Francisco Javier ao casar deixou de residir xunto á súa nai para trasladarse coa súa esposa á cidade de Santiago nunha casa da rúa Nova, a onde se levaron dous baúis con xoias e enxoval que a condesa mandou traer de Alemaña, vía Turín, Xénova, Barcelona, Chaves, Ourense e Oca intervindo no traslado familiares, mordomos e militares.

En 1763 compareceu ante o escribán Plácido Vallexo Castro como patrón da abadía de Santa Mariña de Covelo (bispado de Tui) pois o abade nomeado por seu pai trocara o posto cun sobriño, e noutra ocasión para reclamar que lle pagasen as lutuosas en Pedrafurada (bispado de Tui) e nomeando como mordomo para Ourense ao cóengo José Fernando Montenegro e Páramo. Sen embargo, este estaba en Santiago o día en que morreu, traballando como mordomo.

A inicios de 1765 sufriu un grave accidente que acabou coa súa vida o 25 de febreiro dese ano e, como non deixaba descendentes lexítimos e morreu sen testamento, a sucesión recaería en mans do seu irmán Domingo. Cando morreu e estaba o cadáver na cama, a viúva marchou para casa do seu tío político Álvaro de Losada nunha *cadeira de man*.

Cadeira de man. Oca

Os criados e o mordomo aproveitaron para roubar gran cantidade de prata, que despois se viu nalgunhas tendas, segundo nos conta un capelán castrense amigo do matrimonio. Este capelán chamado Francisco Pastor tiña grande cantidade de cartas do conde de Amarante e da súa esposa dos anos 1761-64 nas que podemos ver a gran preocupación que tiña Francisco Javier polas súas finanzas, xa que con tanto preito, os gastos de voda, censos, etc., a súa economía estaba moi mal. A condesa entre outras fala das empanadas, chocolate, lampreas, da abstinencia durante a coresma -que non respectaba-, etc. (ARG 1336/66).

Francisco Javier foi enterrado o 26 de febreiro na súa capela da parroquia de N^a Sra do Camiño. Os gastos de enterro subiron a 20.703 reais, que pagou o seu curmán Juan Alonso Losada e Prado quen logo llo reclamou ao sucesor don Domingo. E nos días seguintes fíxose inventario dos seus bens tanto nas súas casas compostelás en rúa Nova e na Algalia, así como nas diversas casas das que era señor: Oca, Ferreira, Sober, Xunqueiras, etc. Na casa da rúa Nova quedaba prata que pesaba unhas 400 onzas, así como moitos outros tarcos entre os que destacamos dúas pistolas, unha espada e un bastón con remate de ouro. Tamén tiña un gran número de libros, a metade en francés e algún en latín, de temática histórica a meirande parte, pero tamén algúns sobre educación ("*Instrucción de un padre a su hijo*"), relixión, literatura (Molière, Esopo, Mme. Lambert, P. Feijoo...) e outras. Na casa principal da Algalia ademais de mobles de moito valor destacamos unha "*litera con su guarnición y arreos correspondientes*" valorada en 4.000 reais e unha "*silla de mano a la francesa y varas*" valorada en 800 reais. Entre os obxectos que nos poden parecer curiosos e que había no pazo de Oca destacamos "*una cabeza de palo para componer pelucas*", "*una marca de la confección de medidas deste coto*", unha mesa de billar no "*salón de los truques*", etc. (ARC 1336/66)

Pola súa parte a súa muller tiña ademais dun amplo enxoval varias xoias de diamantes, rubís, perlas así como un reloxo de ouro, un escarvadentes tamén de ouro²⁴ e un anteollos de longa vista feito en nácar e guarnecido en ouro.

A súa viúva casou en segundas nupcias con don Antonio Félix de Silba Arenberg, que en 1770 era "*gobernador del cuarto de Su Alteza Real el Serenísimo Sr. Infante D. Luís*".

A Francisco Javier sucedeulle o seu irmán Domingo.

Domingo Gaioso dos Cobos, nacido o 3 e bautizado o 6 de outubro de 1735 na igrexa da Poboia do Caramiñal cos nomes de "**Domingos, Francisco, Joseph, Miguel, Antonio, Vizente, Cándido**"; fue su madrina la Excma. Sra. Doña María Josepha Bolaño Castro y Mariñas, marquesa de Parga, vizcondesa de Junqueras, señora de Torés y de otras jurisdicciones y casas fuertes, abuela de dicho niño".

24 Para os máis novos hai que dicir que se trata dun palillo exclusivo para limpar os dentes e que antigamente se usaba habitualmente en vez de cepillo, polo que a xente ben situada utilizaban un de ouro ou prata en vez de madeira.

Domingo Gayoso

Cando morreu o seu irmán Francisco Javier, Domingo Gayoso dos Cobos era alférez na compañía de Gardas Reais Españolas en Madrid, polo que deu poder o 20 de marzo de 1765 para tomar posesión de todos os bens dos morgados. Trala morte da súa nai o 28 de agosto de 1767, Domingos fixou a súa residencia na cidade de Santiago que ata o momento residía habitualmente en Madrid.

Sucedeu a seu tío segundo Diego Sarmiento de Mendoza, 11º conde de Ribadavia, que morreu a finais de 1776 sen sucesión. E a finais de 1791 ao falecer sen sucesión a súa tía segunda Baltasara Gómez de los Cobos chegou a ser XI *marqués de Camarasa, conde de Ricla e* conde de Castroxeriz. E por isto que tivo que traspasar o condado de Ribadavia a seu fillo Joaquín por ser incompatible co marquesado de Camarasa (Joaquín fará o mesmo cando accede a ser conde de Camarasa).

Como conde de Ribadavia tivo un preito en 1781 (ARG 100/20) sobre o portádego que se cobraba ao longo dos séculos e que se negaba a pagar o mosteiro compostelán de San Martiño.

Casou en Viveiro o 8 de xuño de 1771 con **Ana Gertrudis Bermúdez de Castro e Ta-boada**, nacida en Betanzos o 3 de febreiro de 1742 e residente no convento da Purísima Concepción da vila de Viveiro, filla de don Diego Luís Bermúdez de Castro, señor da fortaleza de Gondar e do pazo de Montecelo, e de Mª Ignacia Taboada Mariño de Lobera, veciños de Betanzos.

Mantiveron a súa residencia habitual en territorio galego, aínda que en tres casas distintas: o palacio de Santiago, o pazo de Oca —que visitaban case todos los veráns— e unha casa en A Coruña, na rúa Herrería. Tamén consta que pasou os veráns dos anos 1768, 1770 e 1779 na casa da Xunqueira en Xobre (Poboa do Caramiñal). Logo a partir de 1797 viviron en Madrid na rúa Hortaleza ata a súa morte.

Domingo foi demandado pola súa curmá segunda Mª Manuela Navia. Esta era neta de Josefa Rosa Bolaño, que casou o 28 de novembro de 1698 con Antonio Navia Bolaño e tiveron entre outros a Francisco José, bautizado na parroquia de Santa Mª de la Barca de Navia (Asturias) o 9 de novembro de 1711, quen casou con Joaquina de Caso e Miranda, pais de Mª Manuela. Esta, casada xa con Joaquín Velarde e Queipo, dicía que se Domingo non tiña descendencia lle correspondía a ela o marquesado de Parga, polo que tiña dereito a unha paga por alimentos de acordo coas escrituras de fundación dos morgados de Xunqueiras e Torés.

Domingo queixábase da mala situación económica que lle deixara a súa nai e o seu irmán. Dicía que os bens do marquesado de Parga estaban gravados de 80.000 ducados a seu primo D. Andrés Losada a quen debía contribuír co 2,5 % de réditos, e debía un censo ao convento dos PP Agostiños de Santiago, polo que tras pagar aos mordomos quedáballe só o xusto. Ademais por sentenza do Supremo da Inquisición debíalle 130.000 reais ao referido Andrés de Losada dos réditos do predito censo. E ultimamente, o 18 de setembro de 1772 obrigáraselle a pagar 135.000 reais por razón de alfinetes á condesa de Eril, e tiña outro preito na Real Audiencia polos bens libres. Dicía tamén que gastara en manter a casa de Xunqueiras máis de 15.000 reais e necesitaba gastar outro tanto na de Torés e na de A Coruña 7.000 reais, e **as obras que fixo en Oca excederon dos 40.000 reais** e nas de Santiago máis de 80.000 reais e aínda sen rematar, ademais a casa de Amarante

reduciuse a cinzas nun incendio, e tiña outras moitas casas nas que gastou moitos reais e outras que estaban deterioradas e necesitaban de reparos (ARG 17981/10). En efecto, fixéndose en detalles construtivos –as prolongacións das molduras das ventás-, pensamos que foi el quen duplicou a superficie do corpo principal do pazo de Oca, de aí esa cifra tan alta da inversión que fixo en Oca.

Ampliación do pazo de Oca

O 30 de outubro de 1792 mandou facer un apeo de todas as posesión que tiña en Oca, do que da conta o seu capelán e administrador don Manuel Morciego Población (AHUS, CD 19).

E foi Domingo quen sobre 1786 comezou as obras do novo palacio da Algalia de Abaixo en Santiago dirixidas polo mestre de obras Juan López Freire. Tamén mandou construír a casa que esta enfronte e que ten o escudo coas armas dos Gaiosos (tres bandas alternadas con tres troitas raiadas) e dos Cobos (cinco leóns rampantes).

Ana morreu en Madrid o 30 de decembro de 1799 e Domingo fixo testamento en Madrid o 2 de setembro de 1802 e morreu o 4 de setembro de 1803 tamén en Madrid sendo enterrado na igrexa de san Luís, xunto á súa esposa e o seu fillo Benito.

Tiveron por fillos, bautizados en Sta María do Campo en A Coruña, a:

1.- *M^a del Pilar Gayoso de los Cobos*, que foi bautizada o 2 de marzo de 1777 cos nomes de *M^a del Pilar Bentura Antonia de Padua Benita de Palermo Joaquina Josefa Micaela Rafaela Ramona Lucía Rosa Antonia Abad*. Foi dama de honor de S.M. e casou en Madrid o 27 de outubro de 1804 con Miguel Gayoso e Mendoza Caamaño e Lemos, marqués de Aranda e señor de Rubiáns, morto en 1837 e da que non tivo descendencia.

Pilar renunciou á súa lexítima o 21 de xaneiro de 1805 a cambio dunha pensión vitalicia de 10.000 ducados máis unha compensación por unha vez en razón dos bens libres, se ben unha vez casada revocou o acordo anterior e chegou a un acordo por 11.000 ducados vitalicios.

Pero a causa da guerra da Independencia o seu irmán Joaquín deixou de pagarlle en outubro de 1808 ata 1812, período en que Pilar e o seu home estiveron en Francia, polo que tiveron que reclamar xudicialmente. En efecto o 22 de maio de 1808 Miguel foi arrestado en Madrid e levado dous días despois a Dijon en calidade de refén, e Pilar o 19 de setembro conseguiu permiso para se reunir con el e alí estiveron ata mediados de 1812. Segundo Joaquín a súa irmá seguiu cobrando certas cantidades a costa dos seus bens que foran confiscados. O preito acabou a principios de 1813, pero en 1821 tiveron que volver a preitear pola mesma cuestión pois Joaquín debíalle os pagos dun ano. O preito acabou co embargo de diversas casas en Santiago taxadas en 197.022 reais. As casas estaban cinco na rúa Entremuros, dúas en Casas Reais e nove na Algalia de Abaixo. Pero logo en 1850 Pilar xa viúva tivo que volver a reclamar xudicialmente dita pensión.

2.- Joaquín (que segue)

3.- *Domingo*, bautizado o 5 de novembro de 1779 cos nomes de *Domingo M^a de los Dolores Benito de Palermo Bentura Antonio de Padua Antonio Abad Ramón Nonato José Miguel Rafael Francisco de Asís Joaquín Roque Bernardo Zacarías*.

4.- *Benito*, nacido e bautizado o 30 de novembro de 1780 cos nomes de *Benito de Palermo N^a Sra. de las Ermitas Buenaventura Ramón Nonato Rafael Antonio de Padua Fernando Domingo de Guzmán Francisco de Asís Joaquín José Roque Ignacio Bernardo Antonio Abad Miguel Andrés*. Morreu en 1802.

Joaquín María de la Concepción Gayoso de los Cobos e Bermúdez de Castro, naceu en A Coruña o 4 de agosto de 1778 na rúa Herrería. No lugar da casa en que naceu levantouse logo o que vai ser o primeiro instituto de bacharelato de A Coruña a partir

do 13 de novembro de 1862 e actualmente alberga unha escola de primaria, o "Colexio Montel Toucet".

A acumulación de títulos e o entronque con outras familias importantes das que seu pai fai ostentación pódese ver na escritura de capitulación matrimoniais que se fixeron para casar a *Joaquín* con *Josefa M. Téllez*, filla dos duques de Osuna e duques de Benavente. Esta escritura feita en Madrid o 19 de agosto de 1800 comeza así:

"Los exmos. señores Don Domingo Francisco Gómez dos Cobos, Gayoso, Manrique, Luna, Coscón, Zúñiga, Arias Ozores, Bolaño Ribadeneira, Pimentel, Parragues de las Mariñas, Junqueras, Vaamonde, Valcarcel, Maldonado, Osorio, Castro y Balboa, López de Lemus, Noguero, Pardo de Andrade, Díaz de Cadórniga, Saabedra, Sotomayor, Camba, Ulloa, Sarmiento, Mendoza, Toledo, Córdova, y Acuña, Marqués de Camarasa, Puebla de Parga e San Miguel de Penas; conde de Ricla, Amarante y Castroxeriz: señor de todas las villas, lugares y jurisdicciones de los estados referidos, y del de Sabiote, Gormaz y Morón, y de las villas de Vilazopeque, Belbimbre, Astudillo, Cordovilla, Matanza, Balveni, Belliza, Torres, Fontillonga, Cubells, Caramiñal, Chaguazoso, Santigoso, Esculqueyra y Nogales; señor de la Torre de Martín González, de los doscientos nobles de Cancelada, y de las casas solares de Ferreira, Junqueras, Sober, Cillobre Teanes, Torés, Cobelo y Oca, con todas sus fortalezas y cotos de Pacios, Gaybor, Villasuso, Villarino, Bocacarreyra, Sindrán, Toldaos, Guián, Meyxide, Mota, San Pedro de Sto. Andrés en tierra de Páramo Randufe, Martín, Santa María del cabo de Currubedo en la costa del mar Océano, Coroño, Burés, Villanustre, Omaño, Valeyra, Fuentefría, Roupas, Anafreyta, Cedofeyta, Cillobre, Vilar de Alón, Agualada, Verdeogas, San Xoán de Seoane de Laxe, Castro de Soengas, Castromayor y Carteyre; patrono único de la sacra Iglesia del Salvador en la ciudad de Úbeda, y de la insigne colegiata de Castroxeriz, conventos de Carmelitas Descalzos y del de la Vitoria de Valladolid, y Padrón, y el de el Santo Angel de la ciudad de Granada, y del Hospital de N^a Sra. de la O en la villa de Carrión, Alférez mayor perpetuo de la ciudad de Orense, regidor así mismo de ella y de la de Santiago, contador mayor de la de Granada; Grande de España de primera clase, Gentil-hombre de Cámara de S.M. con ejercicio; y don Joaquín Gómez de los Cobos, conde de Ribadavia, su hijo primogénito y de la excma. sra. doña Ana Bermúdez de Castro, marquesa y condesa que fue de los propios títulos, ya difunta, de una parte, y de la otra los excmos. señores don Pedro de Alcántara Téllez Girón y Pacheco..." (AHN. OSUNA, C.29, D.30-34)

Contraeu matrimonio en Madrid o 21 de decembro de 1800 con ***Josefa Manuela Téllez Girón e Pimentel***, nacida en Barcelona o 17 de agosto de 1783, filla dos Duques de Osuna e condes de Benavente don Pedro de Alcántara Téllez-Girón e Mª Josefa Pimentel Téllez-Girón, que dotaron á súa filla con 2.000.000 reais ademais dos regalos que con motivo da voda recibise. Pola súa parte o marqués de Camarasa entregáalle a súa nova

esposa 10.000 ducados a conta da décima parte dos seus bens libres, e logo 48.000 reais anuais para”*alfileres e gastos da súa recámara e tocador*”²⁵.

En Oca podemos ver algún escudo coas armas deste matrimonio. Escudo partido e medio cortado. 1º cuartel, traen en campo de azur, cinco leóns de ouro posto en aspa, dos COBOS. 2º e 4º cuartel, medio partido e cortado; 1º partido, en campo de gules trae unha torre de ouro, 2º en campo de prata trae un león rampante de gules, 4º cuartel trae en campo de ouro tres xiróns de gules; bordura xaquelada de ouro e gules, en tres ordes. cargada con oito quinas de Portugal, dos TÉLLEZ GIRÓN. 3º cuartel, en campo de prata, tres faixas de azur, e entre faixa e faixa unha troita rallada, a do centro contornada, dos GAYOSO. Como soportes dous dragóns alados suxeitan o escudo. Ao timbre cáliz de ouro, sumado de sagrada forma de prata, divisa coa lenda PRIMVS FIDEI surmontado de coroa de marqués.

Armas de Cobos, Gayoso e Tellez de Girón

Dedicouse á vida militar, retirándose como tenente coronel de Infantería. Viviu a abolición dos señoríos xurisdiccionais, e foi o último Señor de Oca e o seu primeiro propietario.

Reedificou a capela maior da igrexa de Xobre pagando 8.000 reais, segundo consta en escritura do 18 de outubro de 1829 ante Alonso Martínez, escribán de Porto do Son.

25 Xunto coas capitulacións matrimoniais, describíense no mesmo arquivo diversos regalos de voda.

“Al invadirnos los franceses se marchó de Madrid para Cádiz abandonando sus estados y riquezas antes de seguir la causa justa de la Patria, y así escapando de Madrid con su familia despues de haber servido en el ejército de donde se retiró por sus indisposiciones, se estableció y está actualmente en la ciudad de Cádiz; sabedores de esto los enemigos como es público le declararon por proscripto con pena de la vida, y decretó el intruso José se le confiscasen todos sus bienes y rentas. En efecto así se verificó en todas las de los dichos reinos y provincias excepto en las de Galicia”(ARG 1313/41) de onde xa foran expulsados os franceses.

Trala guerra volveu a Santiago, onde en 1814 con motivo da festividade de san Fernando (30 maio) se celebraron dous días de festa en honor do rei Fernando:

“El Excmo. Sr.marqués de Camarasa que había costeadó el magnífico carro triunfal, con los niños y la música, presentó un retrato del Rey en su casa, adornada de colgaduras, e iluminada las dos noches con 44 hachas de cera; y en la de San Fernando dió un gran bayle, y cena de 40 cubiertos muy suntuosa y dos veces cubierta, con asistencia de la música de la catedral y la militar; y entregó 10.000 reales para calzado al regimiento de Lugo”. (Estafeta de Santiago, 10/6/1814)

Logo pasaron a vivir a Coruña, onde Josefa morreu vítima dunha “fiebre gástrica dinámica” o 11 de novembro de 1817 e foi sepultada en Santiago na igrexa de Sta. María do Campo, onde tamén será sepultado Joaquín o 6 de maio de 1849. No fronte do sepulcro hai esta inscrición:

VENERANDAE MEMOR[IAE] JOSEPHA EMM.[ANUELA] GIR.[ON] PIM.[ENTEL] JOACH.[IM] GAIOSO MARCH.[IONIS] CAMARASIAE COMITIS AM[A]RANTES. / HISP.[ANUS] PROCER OPT[IMUS] CONJ.[UX] HIC SITA E:[ST] VIX.[IT] AN.[NOS] TANT.[UM] XXXIV. M.[ENSES] II. D[IES] XXIV. OBIIT III ID[US] NOV.[EMBRIS] AN[NO] MD[C]CCXVII.²⁶

Ao falecer Joaquín os seus fillos dividiron os seus bens o 17 de maio de 1854 ante Claudio Sanz y Barca. De acordo coas leis desvinculadoras os títulos e propiedades principais pasaron a mans de Francisco de Borja e o resto, a metade das propiedades a seus irmáns. Estes fixeron as partillas o 17 de marzo de 1860 polo que a casa de Parga pasa a mans de Encarnación, Teanes para Jacobo, Cillobre e parte de Torés foi para Joaquina, a outra parte de Torés para Mª Josefa, a administración de Torés e Gián para Ángela e os bens de Santiago, Oca e Ourense foron para M^a del Pilar.

26 *Aquí xace Josefa Manuela Girón Pimentel, de venerable memoria, esposa de Joaquín Gayoso, Marqués de Camarasa, Conde de Amarante, prócer óptimo hispano. Viviu tan só 34 anos, dous meses e vinte e catro días. Faleceu tres días antes dos idus de novembro do ano 1817.*

O censo de Carrete, mencionado anteriormente, foi dividido á metade, unha metade para Francisco e a outra para M^a del Pilar e trala súa morte á súa filla Isabel Cristina Queipo de Llano.

Tiveron seis fillos:

1.-Francisco de Borja Gayoso dos Cobos, (*que segue*)

2.- *Mª Josefa Gaioso de los Cobos*, nacida o 31 de xaneiro de 1803, duquesa de Tamames, casou primeiro en Madrid en 1824 con Lazzaro Fernando Brunetti y Salvioni, conde de Brunetti, tendo tres fillos pero estes sen sucesión, e logo con Fernando María de Nieulant e Sánchez-Pleités, marqués de Perijáa, sen sucesión.

3.- *Ángela Andrea Baldomera*, bautizada en Santiago o 27 de febreiro de 1815 na parroquia de San Miguel dos Agros. Casou en Madrid o 12 de xuño de 1852 con José Messía del Barco e Pando, III Duque de Tamames, sen sucesión.

4.- *María del Pilar Anastasia* (Madrid, 26/12/1803 – Oviedo, 1/11/1858), chegou a ser Dama da Raíña e da banda de María Luisa. Casou en Madrid o 5 de xaneiro de 1831 con Luis Carlos Sánchez-Pleités e García de la Peña, XII Marqués de Villamagna, fillo dos marqueses de Sotomayor. (capitulacións matrimoniais o 2 e 4 de decembro de 1830. AHN). Logo casou na parroquia madrileña do Salvador o 10 de maio de 1835 con *José María Queipo de Llano y Ruiz de Sarabia*, VII conde de Toreno, alfêrez maior de Asturias, Gran cruz de Carlos III (AHN, Estado-Carlos III, exp.2280-2), Grande de España, secretario de Estado e procurador a Cortes, fillo de Jose Marcdelino Queipo de Llano e de Mª Dominga Ruiz de Saravia, e que faleceu exiliado en París o 16 de setembro de 1843, sendo pais de cinco fillos chegando a adultos:

a.- Francisco de Borja, VIII conde de Toreno, que recibiu en herdanza o de Oca, e que foi escritor e ministro de Fomento con Antonio Cánovas del Castillo.

b.- Álvaro, nacido o 7 de novembro de 1840, IX conde de Toreno, cabaleiro da Orde de Santiago. Recibiu como herdanza materna as posesións de Ourense. Casou o 24 de novembro de 1860 con M^a del Fernández de Córdoba e Alvarez de Bohorques, nacida o 20 de maio de 1843, filla de Joaquín Fernández de Córdoba, marqués de Povar, e de M^a del Carmen Álvarez de Bohorques, conde de Santa Isabel (AHN). O seu fillo Álvaro, nacido o 20 de maio de 1864 casou o 25 de xaneiro de 1888 con M^a del Rosario Álvarez de Bohorques, nacida o 6 de febreiro de 1866.

c.- *Isabel Cristina* (1836-1899), condesa de Superunda e marquesa de Bermudo ao casar 28 de abril de 1858 con José María Manso de Velasco e Chaves, que recibiu os bens de Santiago así como o censo de Carrete que seguiu pagando polo menos ata 1873.

M^a del Pilar outorgou testamento o 9 de xuño de 1856 ante el notario Mariano García Sancha (AHN, Toreno,c.4,D.71) Faleceu en Oviedo o 1 de setembro de 1858 sendo enterrada en Madrid o día 15.

5.- *Mª Encarnación Florentina Andrea*, bautizada ao día seguinte de nacer na parroquia de San Miguel dos Agros (Santiago) 27 de marzo de 1813. Foi a 8ª marquesa de San Miguel das Penas e La Mota. Casou con **Manuel Fernández de Henestrosa Santisteban**, nacido en Madrid, 30 de xuño de 1822 e morto en 1889, fillo de Diego Fernández de Henestrosa e Montenegro e de María Dolores Santisteban Horcasitas, VII Marquesa de Villadarias.

Donos do pazo de Oca, fixeron obras de ampliación nel. A eles fai referencia unha pedra de armas situada na construción anexa ao lateral da torre. Trátase de dous escudos acolados. Primeiro escudo ovalado, cortado. 1° dous lobos pasantes postos en pau, en orla seis estrelas de seis puntas, dos HENESTROSA; 2° león rampante no interior dun losanxe acompañado de catro cruces flordelisadas en cada ángulo, dos SANTISTEBAN. Segundo escudo ovalado, cortado; 1° tres faixas e entre faixa e faixa unha troita, dos GAYOSO; 2° medio partido e cortado, 1° castelo; 2° león rampante, 3° tres xiróns, dos TELLEZ DE GIRON. Ao timbre coroa de marqués. Conformado por fermosos lambrequíns vexetais con ramas de rosas.

Escudo xunto á torre

Tamén podemos admirar un estandarte bordado coas mesmas armas no oratorio do pazo.

Estandarte. Oratorio de Oca

E sobre o banco de pedra que está ao pasar o hall principal achamos outra pedra armeira máis sinxela. Dous escudos ovalados acolados, o primeiro un escudo ovalado con dous lobos postos en pau e en orla seis estrelas, dos HENESTROSA; e o segundo tamén ovalado, con tres faixas e entre faixa e faixa unha troita, dos GAYOSO. Ao timbre coroa de marquês.

E o 4 de novembro de 1885 o concello de A Estrada acordou propoñelos como fillos adoptivos da provincia.

Escudo no banco de pedra

Mª Encarnación morreu en Madrid o 7 de xuño de 1891, sen descendencia, polo que a herdanza e títulos pasaron á súa sobriña Francisca de Borja, filla de Jacobo.

6.- *Joaquina* morreu solteira en 1860 e sen sucesión. Manuel Fernández de Henestrosa, o seu testamento, fixo inventario dos bens o 15 de novembro de 1860. Os bens de Cillobre, valorados en 564.835 reais, e os de Torés, valorados en 137.649 deixounos por disposición testamentaria para a súa irmá Encarnación, os de Santiago e as casas da praza de Oca para a súa sobriña Isabel Cristina Queipo de Llano e para o conde de Toreno respectivamente (dos que logo vendeu algúns a José Ferreiro, de Oca), e os de Ourense para o conde de Mayorga (ARG Audiencia Territorial 143/5).

7.- **Jacobo Gayoso dos Cobos**, (*que segue* despois de Francisco de Borja).

Francisco de Borja Gayoso dos Cobos e Téllez Girón, nacido en Madrid o 27 de xaneiro de 1805, XIII marqués de Camarasa, Gentil Hombre de Cámara, sucesor como conde de Ribadavia o 2 de decembro de 1849, foi o sucesor dos títulos e propiedades principais. En 1834 tomo posesión como senador, pero non chegou a ir a ningunha sesión pois deuse conta que non cumpría con todos os requisitos. Mais tarde, en 1845 si foi senador vitalicio ata a súa morte o 22 de febreiro de 1860.

En 1853 a súa irmá Pilar prestoulle 850.000 reais ao 6% por dous anos, hipotecando a casa de Madrid na rúa real do Barquillo, unhas devesas en Zaragoza, Sen sucesión (lexítima), deixou todos os seus bens a seu irmán *Jacobo*, excepto un quinto que llo legou a seu fillo natural *Francisco Gayoso Larrúa*, polo que se lle asignaron os bens de Teanes.

Jacobo Gayoso de los Cobos e Téllez Girón, nacido en Santiago de Compostela o 14 de setembro de 1816, pertenceu na súa xuventude ao corpo diplomático. Foi senador por dereito propio a partir de 1861. Conde de Ribadavia, sucedeu a seu irmán nos títulos de Marqués de Camarasa, con grandeza de España de primeira clase, Marqués de la Puebla de Parga, Conde de Amarante, Conde de Castrojeriz, e Conde de Rícla

Jacobo Gayoso de los Cobos. 1856, por Reveroy e Ana María de Sevilla e Villanueva, 1861, pazo de Oca

Casou con **Ana María de Sevilla Villanueva**, filla do capitán de navío don José Mª de Sevilla e León Meléndez, III marqués de Negrón, e de Mª Francisca de Villanueva Zaldívar.

Tiña bens e rendas en San Martín de Valvení (Valladolid), en Astudillo (Palencia), en diversas localidades de A Coruña, Lugo, Pontevedra, no pobos de Manzaneda, Póboa de Trives, Carballeda, Petín, Rúa, Rubiana e Villamartín (Ourense), posesións en Baeza, Ubeda, Marmol, Begijar, Lupion, Rus, Canena e Sabiote (Jaén) posesións en Calatorao, Alfamén e Muel (Zaragoza) e posesións en Villafeliche (Zaragoza).

Ana María morreu en Madrid o 12 de abril de 1861 e Jacobo en París o 20 de decembro de 1871.

Tiveron tres nenas que, ao quedar axiña orfas, pasaron longas temporadas en Oca baixo a custodia da súa tía María Encarnación. Como eran tan novas, as partillas dos bens do pai non se fixeron ata o 14 de outubro de 1891. Chamábanse:

1.- **Francisca de Borja** (*que segue*)

2.- **María Josefa Gayoso de los Cobos Sevilla**, nacida en París o 19 de marzo de 1855. Foi a XIII condesa de Amarante e casou en Madrid o 1 de maio de 1880 con Narciso Antonio de Heredia y Saavedra, III Marqués de Heredia (1856 - 1917). Recibiu en herdanza a casa de Junqueras, valorada en 224.872,50 pts. e que vendeu o 18 de xuño de 1890 a Eduardo Gasset (ARG Audiencia Territorial 143/5).

Tamén se lle asignou o censo de *Carrete*, é dicir, a débeda que se arrastraba desde 1757, e a cambio de darlle os bens e foros de A Peroja e 42.350 pesetas, polo que lle quedaban liquidas 16.765 pts. (ARG Audiencia Territorial 143/5). Sen descendencia, morreu o 28 de decembro de 1908.

3.- **María del Pilar Gayoso de los Cobos Sevilla**, nacida en París o 3 de decembro de 1856. XVI Duquesa de Plasencia, casou en 1882 con Juan Quiñones de León e Francisco-Martín, VI Marqués de Montevirgen (1856-1930). Morreu despois de 1895 sen descendencia. Recibiu en herdanza a casa de Sober valorada en 75.758,30 pts., que vendeu o 31 de maio de 1892 a José Neira Gasset.

Francisca de Borja Gayoso de los Cobos Sevilla, nacida en Nápoles o 12 de abril de 1854, herdou de seu pai a casa de Amarante valorada en 292.758,30 pts e a da Mota valorada en 56.350 pts. Recibiu tamén a casa de Camarasa e o título de XV marquesa de Camarasa e condesa de Castrojeriz, e herdou sa dúa tía Encarnación o pazo de Oca.

Francisca (“*Paca*” como lle chama o seu marido) casou en Madrid na igrexa de San Xosé o 10 de abril de 1877 co seu curmán **Ignacio Fernández de Henestrosa e Ortíz de Míoño**, VIII conde de Moriana del Río e marqués de Cilleruelo, cabaleiro de Calatrava,

maestrante de Sevilla, nacido en Madrid o 7 de xullo de 1851, fillo de Ignacio Fernández de Henestrosa e Santiesteban, VII conde Moriana, e de Rafaela Ortiz de Mioño e Urra, marquesa de Cilleruelo, e neto de Diego Fernández de Henestrosa e Montenegro e de M^a das Dores Santiesteban e Horcasitas, marquesa de Villadarias e de Vera, condesa de Moriana. Os Henestrosa procedían de Castroxeriz (Burgos).

Francisca de Borja finou en Madrid o 2 de abril de 1926 e o seu home o 18 de abril de 1934 en Salies de Bearn a onde se trasladara por mor dun incendio en Carrese (Francia) en agosto do 33. Foi enterrado en Carrese onde estaban sepultados seus pais e o seu fillo Manuel.

Tiveron varios fillos entre os que se repartiron algúns dos títulos da familia:

1.- *Ana María* (1879-1938) que casou en Madrid o 5 de xuño de 1911 con *Luís Jesús Fernández de Córdoba e Salabert*, XVII duque de Medinaceli. Foron os pais de ***Victoria Eugenia*** (*que segue*), e de *Mª de la Paz*.

2.- **Ignacio** (*que segue*)

3.- *Rafaela*, nacida en Las Fraguas (Santander) o 16 de decembro de 1882. Duquesa de Mandas e *IX marquesa de Puebla de Parga*, casou en Madrid o 18 de abril de 1912 con Ricardo de la Huerta e Avial (1882 - 1979), con sucesión. Morreu en San Sebastián o 16 de xaneiro de 1979.

4.-*Casilda* (1887-1983), *VIII marquesa de San Miguel das Penas*.

5.-*Cristina*, nacida en Carrese o 16 de novembro de 1890, *XIV condesa de Ricla*.

6.-*Mª Josefa*, nacida en Carrese o 16 de maio de 1893, casou con Pablo Martínez del Río. Morreu en México D.F.o 10 de setembro de 1986.

7.- *Mª da Concepción*.

8,9,10.- *María, Manuel e Filomena* que morreron de nenos.

Ignacio Fernández de Henestrosa e Gayoso dos Cobos. Naceu en Madrid o 30 de abril de 1880 e comezou os seus estudos no colexio dos xesuítas de Vaugirad (París) e logo licenciouse en Dereito na Universidade de Valladolid.

Conde de Ribadavia en 1887 por falecemento do seu avó o conde don Jacobo Gayoso de los Cobos e Téllez Girón, herdou os títulos de IV marqués de Camarasa, conde Moriana del Río, marqués de Cilleruelo, cabaleiro da Cruz de Carlos III, etc.

Casou en Madrid o 7 de xullo de 1918 con **Blanca Pérez de Guzmán e Sanjuán**, nacida en Sevilla o 14 de abril de 1894.

Dono do pazo de Oca, Ignacio deu traslado en 1930 ata o fondo do xardín do hórreo a portal cun escudo que se atopaba na portada de acceso ás torres de Cillobre.

A primeiros de outubro de 1930 acudiu a Oca xunto con S.A. Afonso de Borbón, fillo primoxénito do rei Afonso XIII, polo que o concello de A Estrada organizou un especial recibimento para o que se contratou ao grupo de *"Gaiteiros de Soutelo"* e a dous bailaríns. Ademais recoñécese a intervención do marqués de Camarasa no pazo de Oca que *"sin reparar en cuantiosos gastos, viene hace tiempo restaurando y hermoseando el castillo de Oca radicante en este Ayuntamiento y los preciosos parques y jardines que le circundan [...] y con ello ha conseguido que los que antes eran contados turistas que nos visitaban hayan aumentado en número verdaderamente grande"* (Actas do concello de A Estrada, 13/9/1930)

Na biblioteca do pazo hai a ambos lados da cheminea dous escudos coroados. Un escudo ten dous lobos postos en pau, bordura con seis estrelas, pertencentes á liñaxe dos HENESTROSA. E o outro, cuartelado en aspa; 1 e 4 unha caldeira xaquelada, gringolada, e 2 e 3 cinco armiños postos en aspa, armas dos GUZMÁN.

Escudos na cheminea

E subindo ao salón de armas podemos admirar un estandarte onde sobre un campo azul aparecen os escudos das familias que habitaron o pazo de Oca ata este momento. Armas dos HENESTROSA: campo de prata, dous lobos de sable e bordura cargada de dez estrelas de prata; BOLAÑO: un bolo de ouro e unha ovella de prata; GUZMÁN: cuartelado en aspa de 1º e 4º, de azur un caldeiro gringolado, 2º e 3º de prata cinco armiños de sable, e bordura componada de León e Castela; TELLEZ DE GIRÓN: medio partido e cortado 1º, de gules un castelo de ouro, 2º de prata un león de gules, 3º de ouro tres xiróns de gules saíntes da punta; bordura xaquelada de dúas ordes de ouro e gules cargada de 8 escudetes de azur de 5 puntas de prata cada un; SARMIENTO, de gules 13 bezantes de ouro; COBOS: de azur catro leóns de prata; e no centro, GAYOSO: de azur dúas faixas de gules perfiladas de ouro e tres troitas contrapasantes de prata, unha en cada oco, timbrado de coroa.

Estandarte

Ignacio morreu en Los Ángeles, California, o 9 de novembro de 1948 e Blanca morreu en Lausanne (Suíza) o 13 de outubro de 1975. Como non tiveron descendencia, as propiedades e títulos da Casa de Camarasa pasaron en 1948 á súa sobriña, *Victoria Eugenia Fernández de Córdoba*.

Victoria Eugenia Fernández de Córdoba e Fernández de Henestrosa, nacida en Madrid, 16 de abril de 1917. Casou en Sevilla o 12 de outubro de 1938 con *Rafael de Medina e Vilallonga*, (Bilbao, 1905 - Sevilla, 28/07/1992), fillo de Luis e Amelia e que fora alcalde da cidade hispalense entre 1943 e 1947 e con quen instalou a súa residencia na Casa Pilatos.

Victoria Eugenia, 1924, por F.Álvarez de Sotomayor

A duquesa ostentaba os títulos de duquesa de Alcalá de los Gazules, marquesa de Camarasa e Tarifa, e condesa de Los Molares. Dedicou boa parte da súa vida ao labor cultural e de recuperación do patrimonio, ademais de social e educativa, polo que recibiu a Medalla de Ouro da "Cruz Roja" en 1963.

A duquesa deixou un extraordinario labor patrimonial coa Fundación Casa Ducal de Medinaceli, aprobada por orde ministerial o 20 de outubro de 1980. O seu obxectivo é o de conservar, restaurar, reintegrar, estudar, promover e difundir o patrimonio histórico tanto material como inmaterial, vinculado á súa familia.

Victoria Eugenia morreu en Sevilla o 18 de agosto de 2013 e os restos mortais foron trasladados tralo funeral á Cripta del Hospital de San Juan Bautista de Toledo, onde foi enterrada.

Foron pais de:

1.- *Ana Medina* (2/5/1940 – 7/3/2012), IX Condesa de Ofalia Casou en Sevilla o 3 de xuño de 1961 con Maximiliano von Hohenlohe-Langenburg (1931-1994), do que tivo tres fillos: *Marco*, *Pablo* e *Flavia*. Divorciouse en 1985 e logo voltou a casar en Madrid, 14 de outubro de 1985 con Jaime de Urzaiz e Fernández del Castillo (1929-2003), sen sucesión.

2.- *Luis Medina e Fernández de Córdoba*, nacido 2/7/1941, casou o 1 de decembro de 1985 con *Mª Mercedes Conradi Ramirez*, nacida en Sevilla o 20 de outubro de 1955, filla de José Domingo e Manuela. Morreu en Sevilla o 9 de febreiro de 2011 sendo enterrado en Toledo. Duque de Santiesteban e veciño de Sevilla, foi o pai de: *Victoria Francisca*, 4/10/1986 e *Casilda*, 16/5/1989.

3.- *Rafael Medina e Fernández de Córdoba*, nacido en Cádiz o 10 de agosto de 1942. Casou o 29 de xaneiro de 1977 na ermida do Rocio en Almonte con *Mª de la Natividad Abascal e Romero*, nacida o 1 de abril de 1943, filla de Domingo e Natividad. Rafael, duque de Feria, faleceu en Sevilla o 4 de agosto de 2001 e foi enterrado en Toledo.

4.- *Ignacio Medina (que segue)*,

Ignacio Medina e Fernández de Córdoba, XX duque de Segorbe, nacido o 23 de marzo de 1947, casou o 1 de setembro de 1974 **na capela de san Antonio do pazo de Oca** con *Mercedes Maier e Allende* nacida en Las Arenas (Viscaia) o 29 de agosto de 1945, filla de Enrique e Mercedes.

Logo voltou a casar en Sevilla o 24 de outubro de 1985 con *Mª de Gloria de Orleáns-Braganza e Borbón*, nacida en Petrópolis (Brasil) o 3 de decembro de 1946 filla de Pedro e Esperanza.

Ignacio Medina mantén unha fluída relación con A Estrada a onde adoita acudir especialmente no verán. Por exemplo o 31 de agosto de 2014 asistiu á festa do Sagrado Corazón de Xesús que se celebra en Oca.

Está ao fronte da Fundación Casa Ducal de Medinaceli como presidente. E desde a fundación ten dedicado no *pazo de Oca* importantes recursos en diversas intervencións de reparación e renovación, orientadas a que en esencia nada cambie e dentro dun planificado mantemento periódico. Así nos interiores fixéronse traballos contra os insectos e fungos xilófagos, arranxo ou cambio de elementos deteriorados, renovación da instalación eléctrica, etc., mentres que no xardín se buscou a conservación do dobre carácter de xardín

ornamental e de horta produtiva que sempre tivo este pazo. E ultimamente –finais de 2014- vai tratar de sacar ao mercado unha liña de perfumes e velas co aroma dos xardíns de Oca e abrir o pazo ao público en xeral para que poida achegarse non só aos xardíns senón tamén a diversas estancias do pazo, esperando deste xeito conseguir emolumentos suficientes para o sostén do pazo.

Tamén se cambiou o escudo que estaba sobre o muíño poñéndoo na barca do estanque e poñendo no seu lugar o escudo da *casa ducal de Medinaceli*: escudo cuartelado, primeiro e cuarto, partido á súa vez, 1º en campo de gules, un castelo de ouro, e 2º, en campo de prata, un león rampante de gules, coroado de ouro; 2º e 3º, en campo de azur tres flores de lis de ouro, postas dous e una; como tenantes dous anxos querubíns, timbrado de coroa de marqués. O vélaro de ouro que cingue o escudo fai referencia aos dereitos de realeza dos seus primeiros señores, xa que "*Fernando el de la Cerda*" era o fillo primoxénito de Alfonso X rei de Castela e León.

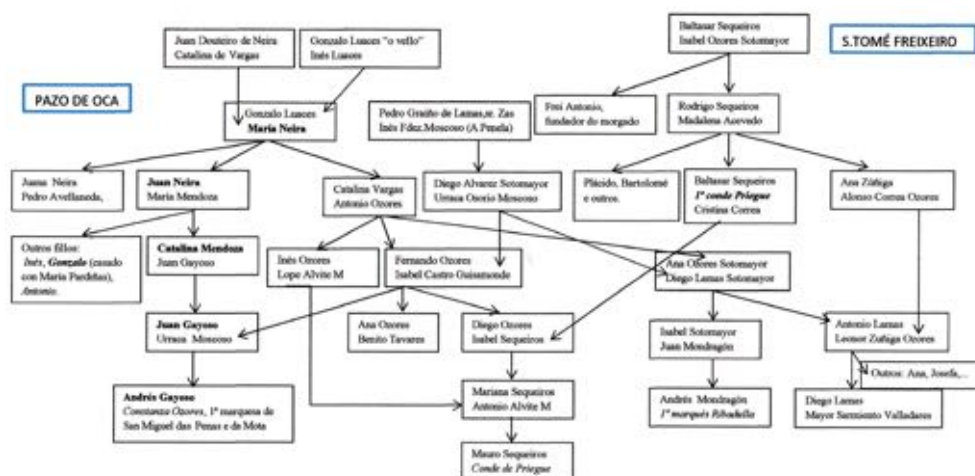
Escudo ducal sobre o muíño do pazo de Oca

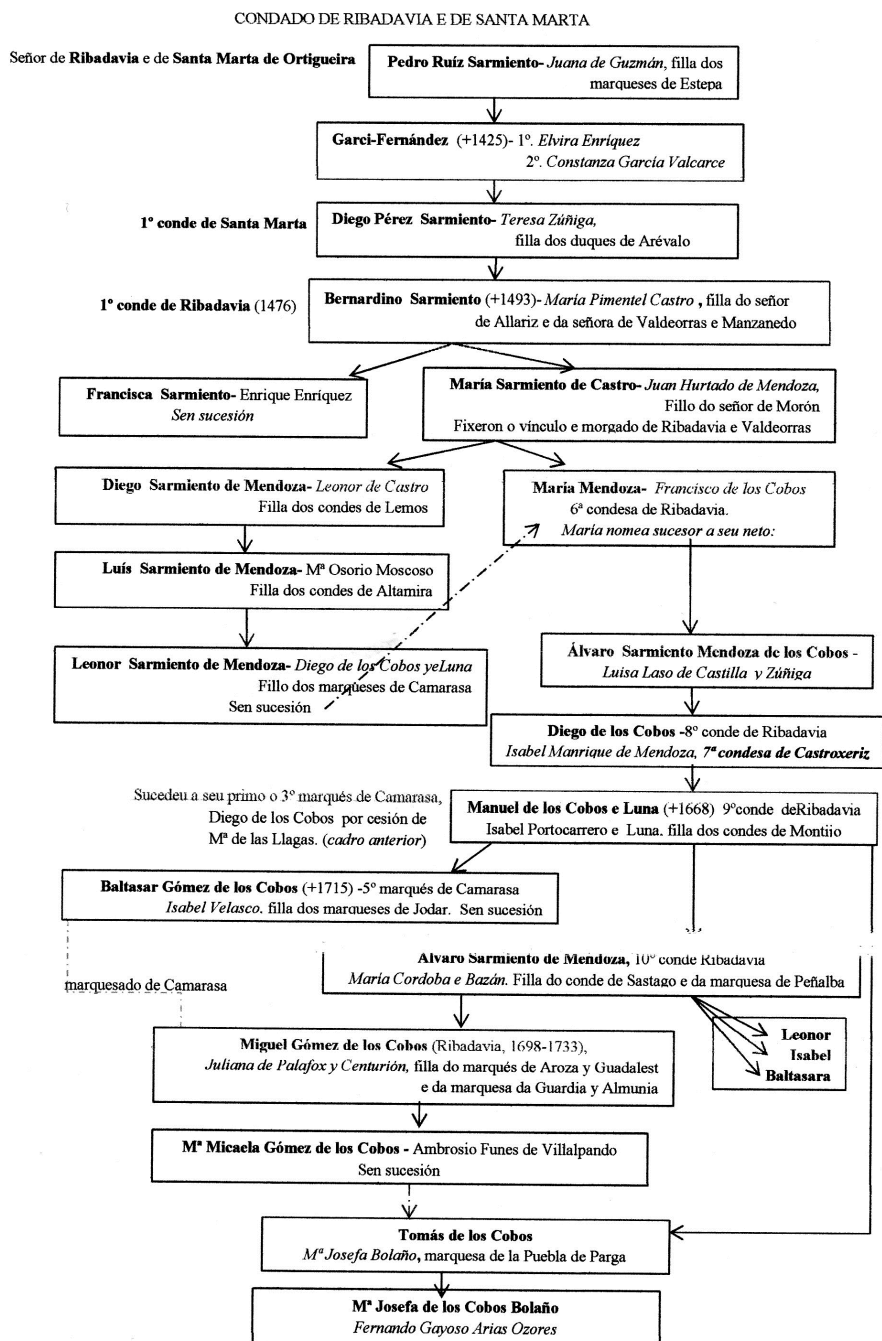
Como ornato do hall principal hai catro bancos de madeira, cos escudos das últimas familias, como son os Guzmán, Lemos, Cobos e Sanjuán.

Tamén cabe destacar a colección de reposteiros dispostos para ornato do *salón das Tullas*. A maior parte son das familias que tiveron relación directa co pazo, mentres que outros son de familias que integran o actual ducado de Medinaceli.

Salón das tullas

BIBLIOGRAFÍA E FONTES DOCUMENTAIS

Arquivo del Reino de Galicia (Real Audiencia e Audiencia Territorial). (ARG)

Arquivo Histórico Universitario de Santiago de Compostela. (AHUS)

Arquivo Histórico Diocesano de Santiago de Compostela.

Arquivo Histórico Diocesano de Ourense.

Arquivo Catedralicio de Santiago de Compostela. (ACS)

Arquivo Histórico Provincial de Pontevedra. (AHPP)

Arquivo Histórico Nacional. (AHN)

PORTELA, C.-PINO, D.- OSORIO, C., *El Pazo de Oca*, Madrid, Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo, 1984.

SAAVEDRA FERNÁNDEZ, P., *La Casa de Amarante. Siglos XVI-XIX*, Santiago, 2008

RODRIGUEZ DACAL, C.-IZCO, J. *El jardín de los pazos gallegos*. Universidad de Santiago de Compostela, 1994.

<http://www.fundacionmedinaceli.org>

José M. Bértolo Ballesteros e Luís M. Ferro Pego